

Dnesek

ROČNÍK I.

V PRAZE 22. SRPNA 1946

Z A Kčs 3.50

A právníci mlčí . . .

JUSTUS

Tuka a náš národ

DR JURAJ ŠUJAN

Je generální ředitelství znárodněných podniků úřad?

DR O. SCHMIDT

Improvisace nad dílem jednoho autora

EDMOND KONRÁD

Trampoty s lidovým filmem

J. BRDEČKA

Závodní rada jako zaměstnavatel

DR RICHARD GREGOR

Na čem závisí dvouletý hospodářský plán — Mezi výrobcem a spotřebitelem — Právo na štěstí — Odborníci a politikové — Proč musí být odsun Němců proveden — Komunisté o kritice — Agraria rediviva?

Dokonalý
kancelářský
nábytek

PRAHA II
Vodičkova
ulice čis. 28

*Jako před 70ti lety
tak i dnes používají
prazíravé hospodyně
barvy na látky Brauns.*

Brauns

dokonalé barvení doma

Rusky od Rusů, anglicky od Angličanů

dopolední - odpolední - večerní kursy

Spolek pro povznesení vzdělání, Praha I,

REVOLUČNÍ 15 - Telefon 604-24

Literatura a mluvnice ke zkouškám. — Vyučují rodilí
Rusové a Angličané s univ. vzděláním.

Odpol. a več. kursy FRANCOUZŠTINY.

duťinky
papírky
špičky

Veke

Vyrábí: Ing. A. Kapr, Praha

Dr. Vavro Šrobár:

Z MÔJHO ŽIVOTA

Kniha vzpomínek předního slovenského vědce a politika, neohroženého zastávce a budovatele Cs. republiky

K spravedlivému pochopení slovenského problému Šrobárovy paměti přináší tolik materiálu, že každá knihovna soukromá i veřejná měla by si je opatřit. Chvilé, které prožijete nad knihou víry a lásky, nejsou marné. Kouzlo diskretnosti, vášně opravdovosti, mravní zanícení jsou hlavními jejími rysy.

Svobodné Československo.

545 stran, cena brož. Kčs 120.—, váz. Kč 150.—. Dodá každý knihkupec.

Fr. Borový.

Ústav moderních řečí

zapisuje do všech oddělení

Anglického ústavu

denních škol, odpol. kolejí a kursů,

Ústavu slovanských jazyků

ruština, polština, srbocharvátština, slovinština, bulharština, lužická srbština.

Ústavu románských jazyků

španělština, francouzština, italština, rumunština, portugalština.

Ústavu severských a baltických jazyků

žvédština, holandština, dánština, norština, finština, litevština, estonština, lotyšština.

Vyučování dopoledne, odpoledne, večer.

Školy — koleje — kursy.

PROSPEKTY A INFORMACE:

Praha II, Spálená 18 • Tel. 236-76

OBSAH DNEŠKA Č. 21: DR FRANTIŠEK KAFKA: Spojité nádoby. — PROF DR J. GRŇA: Světová revoluce. — BOHUSLAV BROUK: O nový životní styl. — R. HASSMANN: Co se ještě píše o pracovní morálce. — Duch kolaborantství. — Revoluce hlav a srdcí. — Nebezpečí zjednodušování. — A přece zapomináme. — Po roce. — Osvobozen, očistěn - a kdo ho udal? — Agraria rediviva? — Co jest reakce? — Hledání pravdy o Slovensku. — O Stalinových závodech. — Vysoké školáci a pracovní povinnosti. — Lístárna redakce.

VYDÁVÁ SDRUŽENÍ KULTURNÍCH ORGANISACÍ

VYCHÁZÍ TÝDNĚ VE ČTVRTEK

REDAKCE A ADMINISTRACE PRAHA I, NÁRODNÍ TR. 9

Telefon číslo 390-51 až 54. — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622. — Nevyžádané rukopisy se nevracejí. — Předplatné na rok Kčs 168.—, na půl roku Kčs 84.—, na čtvrt roku Kčs 42.— jednotlivá čísla Kčs 3.50. — Dohledací pošt. úřad Praha 25. — Odpovědný redaktor Ed. Václavík. — Tiskárna Melantrich, Praha II, Václavské náměstí 82.

Dnesek

řídí Ferd. Peroutka

Justus

A právníci mlčí...

Rozsudek nad členy protektorátní vlády vzbudil — jak je z projevů nesčetných závodních rad patrné — velmi značný rozruch. Možno mluvit o určitém neklidu v národě, který se rozdělil na dvě strany: na ty, kteří rozsudek pro jeho mírnost neschvalují, a na ty, kteří jsou mínění opačného, po případě rozsudek pokládají za příliš přísný.

Na první pohled otázka míry trestu je podružná a překvapuje, že se mohla stát do té míry jablkem sváru. Než jsou hlubší důvody, které ukazují, proč veřejnost stala se tak citlivou. Právník, zejména právník, který je zároveň sociologem, může najíti mnoho vysvětlení a jest jeho úkolem, aby přispěl k objektivnímu pohledu na věc. Avšak kromě článku profesora Hobzy, který se podstaty věci vůbec nedotkl, nenacházíme jediného projevu z řady našich právníků.

Otázka humánního trestního práva

Humánní trestní právo jest instituce nedávné doby. Jde o vymoženost, připravovanou delší dobu intenzivní prací nejlepších mozků evropské civilizace. Dřívější doba byla pod vlivem bible, která působila na názory zejména zákoníky, obsaženými ve Starém zákoně. Tresty nejpřísnější (ukamenování) byly ukládány z arelikty podle názorů dnešní doby zcela bezvýznamně.

Nový zákon obsahuje v podstatě vylíčení dvou trestních procesů, které jsou s to odhaliti vliv římské civilizace na soudnictví prováděné v provinciích. Evangelia líčí případ odsouzení Ježíšova. V tomto případě zástupce imperia vystupuje v roli Piláta, který si pouze »myje ruce«. Skutkové apoštolů v podstatě jsou z velké části vylíčením sporu Pavlova, v kterém úloha soudcovských orgánů imperia římského jeví se již v příznivějším světle. Zmiňují se o tom jen proto, že tyto dva známé případy soudních procesů v podstatě ukazují roli, kterou — jak z historie římské civilizace známo — měl římský stát, pokud byl nucen kontrolovati lokální justice, které byly vybudovány ještě na primitivních principech klanové justice (na př. krevní msty a pod.).

Historie středověkého práva jest historií stálých pokusů, jak křesťanská civilizace chtěla zasahovati i do instituce práva odvetného s větším či menším zdarem.

V novém věku s příchodem renesance a humanismu nastal proti středověké situaci v oboru trestního práva krok zpět. Soudy nad čarodějnicemi se dnes pokládají za hanbu, nevysvětlitelnou právě v době, která se označuje také jako doba humanismu. Soudy nad čarodějnicemi se jeví sociologovi stejným pochybením lidské mysli jako případy inkvisičních soudů anebo případy lynčování do nedávné doby ještě v Americe se objevující. Celkem z historie trestního práva vychází jedna poučka, že lidská povaha snadno upadá do stadia primitivního myšlení, že zejména trestnictví může se snadno státi doménou pudů a nejnižších vášní lidských, s kterým pravidlem státní moc se utkává.

Počátek novověku byl zatížen řadou hrdelních trestních zákoníků s nejukrutnějšími tresty. Reakce, která proti tomu vznikla a která byla zahájena takovými duchy, jako byl Voltaire, vedla poněmáhlu k tomu, že trestní zákoníky byly zreformovány. Jednu z největších zásluh na reformě trestního řádu má v Anglii filosof Bentham, který začal svou dráhu jako reformátor trestních institucí. Poněmáhlu pod vlivem vědy, která si může v tomto směru přičísti skutečně velkou zásluhu, došlo obecně k re-

formám trestních řádů a trestních zákonů. Tyto reformy byly vybudovány na několika základních myšlenkách. První základní myšlenka jest ta, že skutkové podstaty trestních činů musí býti přesně v zákoně stanoveny, aby byla zamezena jakákoliv libovůle při subsumování činů pod ustanovení trestního zákona. V tomto směru byly trestní zákoníky označeny ironicky velkým kriminalistou Listem za magnu chartu zločinců. Přesné stanovení skutkové podstaty snižovalo libovůli a poskytovalo právní bezpečnost.

Druhá zásada byla, že se rozeznávalo mezi zločiny politickými a nepolitickými. Rozeznávání bylo činěno proto, že v zločinu politickém nutno spatřovati konflikt dvou různých světových názorů, konflikt toho druhu, že jeví se případným použitím analogie z mezinárodního práva válečného. Politický zločinec jest tolik, co poražený nepřítel, tedy zajatec, a proto trestní zákony politickým odpurcům poskytovaly vždy určité výhody, na místo žaláře dávala se jako trest čestnějšího rázu pevnostní vazba a pod. Vítězství nacismu způsobilo úplný zvrat v tomto směru, tedy krok nazpět; všechny vymoženosti civilizační doby byly odvrženy. Dlužno připomenouti, že obecně byl v sociologii, pokud se obírala institutem trestního soudnictví, konstatován velký úspěch humánního trestního práva, které vedlo k tomu, že zločinnost byla účinněji potírána nežli za panství drastických trestních zákonů. Tento účinek jest tím důležitější, že nová doba přinesla s sebou zjev, který účinnost trestních institucí zeslaboval, a to jest referování o trestních případech v novinách. Prvním základním zákonem sociologie jest zákon, nazvaný zákonem o realizaci idejí. Míni se tím zjev, že každá představa má tendenci se uskutečniti. Čím více místa v novinách bylo popřáváno líčení zločinů, tím více stávaly se noviny také školou zločinců. Statistika ukazovala na obrovské procento, které se věnuje z plochy potíštěného papíru právě vylíčení trestní činnosti. Přesto však bylo konstatováno a statistikami dokládáno, že moderní soudnictví humánní potlačilo zločinnost více než kterékoliv jiné.

Nacisté provedli dokonalý zvrat v instituci humánního soudnictví. Tu nejde jenom o instituci koncentračních táborů. Novezy potom, když se Hitler ujal moci, došlo k vydání nových k trestnímu zákonu a trestnímu řádu. Byly novelisovány určitými dodatky dva paragrafy trestního zákona a trestního řádu, které umožňovaly soudci, aby odsoudil kohokoliv jako zločince pro každý čin, i v zákoně podrobně neuvedený, pakliže shledá, že čin jest toho rázu, že mravně pobuřuje lid. To znamenalo odvržení zásady o přesném vymezení skutkových podstat a znamenalo to, že do oboru trestního soudnictví vkročila úplná libovůle a vyvolala právní nejistotu, neboť odtud pak byl jen malý krůček ke všem dalším zhoršením. Tato změna trestního řádu byla vlastně jen přípravou k všemu tomu, co pak následovalo. Nakonec byli trestáni lidé i bez soudů.

Úpadek humánního trestního práva spočívá i v tom, že opuštěna byla další zásada, t. j., že nikdo nemůže býti trestán za své smýšlení. Byl uznáván určitý obor, který vystihuje nejpřípadněji právě pojem »smýšlení«, v němž byl člověk suverénní. Myšlenky byly pokládány za svobodné, nepodrobené celním omezením. Koncentráky znamenají návrat k dobám, kdy vlastně smýšlení člověka mohlo být podkladem trestních represálií. Jestliže nejnovější doba pak byla nucena pod tlakem poměrů vytvořiti nové konstrukce trestních činů, jako je na př. i labilní pojem »kolaborantství« (jak byl po prvé vytvořen francouzskou praxí), znamená to, že i návrat do nových poměrů byl zatížen tím, že na začátku musil jíti trnitou cestou koncesí německému systému, které ještě popírají ony

ideální statky, jež humánní trestní právo uznávalo. Není pochyby, že nová doba, pokud bude chtít restituovati to, k čemu již jednou lidstvo dospělo, bude muset také obnoviti všechny zásady humánního trestního práva, a to co nejdříve.

Tragika v trestním právu

Soud nad členy protektorátní vlády prováděn byl na základě předpisů příslušných dekretů. Tyto dekrety vybuďovaly skutkové podstaty, pro které členové protektorátní vlády byli souzeni, na základě dvou principů, které se nedoplňují, a to principu legality a principu přirozenoprávní závadnosti určitých činů z důvodů morálních.

Pokud jde o princip legality, znamená to, že delikty jsou vybudovány na principu, že již druhá republika, tím spíše protektorátní vláda, jsou vládami nelegálními, že tu byla jediná legitimní vláda londýnská. V podstatě principu legitimacy jest obsaženo, že legitimní vláda stíhá všechny činy proti ní obrácené jako zločiny, ať už je nazveme velezradou či zemězradou nebo jinak. Ti, kdo jednají proti legitimní vládě, proti jejím ustanovením, jsou pak povahou političtí zločinci, na něž pak dopadá trest, který jest v podstatě represalií politického vítěze proti politickému odpůrci, tedy trest, kterým v podstatě bývá vypuzení, ztráta občanských práv či pouhá retence. Ovšem náš dekret právě — jak ze způsobu trestu jest viděti a z jeho dikce — stíhá určité činy ne jako porušení práv a funkce legitimní vlády, nýbrž jako činy, které se přiči základním mravním názorům, jako činy, které znamenaly podporu všech těch zločinů, které nacisté páchali. Jde tu o aplikaci principu, na kterém vybudován jest nyní mezinárodní soud v Norimberku, který znamená uznání priority předpisů přirozeného práva před předpisy práva stanoveného. Proto také stanovené trestní sankce (na př. nucené práce) odpovídají tomuto pojetí.

Jde tu, jak vidět, o dva principy, které — jestliže si neodporují — jistě se nedoplňují, a oba tyto principy zaviniily, že veřejnost se rozdvojila v názorech na činnost národního soudu. Ti, kdož na národní soud pohlížejí jako na instituci převážně politickou, či instituci, která odsuzuje politické provinilce, vidí úkol soudu v tom, aby provedl vyloučení politických odpůrců z národního života. Tu pak podle stupně pocitu nejistoty či strachu před politickou retrograsí může objeviti se i tendence požadovat úplnou annihilaci souzených. Naproti tomu ti, kteří se dívají na věc s hlediska druhého principu, jsou ochotni otevřít své srdce všem představám humánního soudnictví. V tom směru nemohla zůstati bez účinku obrana obžalovaných, kteří tvrdí, že zůstávali na svých místech, aby v rámci daných možností ztěžovali okupantům výkon jejich zvůle. V tomto táboře uplatňuje se také často myšlenka, že potrestání zločinců protektorátní vlády jest spíše vnitřní záležitostí těch, kteří žili přímo pod panstvím okupantů, nežli těch, kteří se dívali na věc pouze zvenčí.

Ovšem obrana obžalovaných měla ještě jednu další stránku, t. j., domáhala se posuzování subjektivní stránky činu, t. j. otázky subjektivní viny, s poukazem na to, že i členové vlády žili pod terorem a byli vydáni všem nebezpečím, které teror přinášel každému jednotlivci. Otázka subjektivní viny jest otázkou, jejímiž problémy se právě moderní kriminalistika nejvíce zabývá. V tom směru ovšem nutno říci, že moderní kriminalistika přes velkou námahu a celé knihovny, které byly tomuto problému věnovány, nevedla k přesným zjištěním a že zůstala kusá. Celá moderní kriminalistika byla vybudována jen na podkladě individuální viny. Neznala ručení za výsledek, nýbrž právě jen ručení v těch případech, kde čin mohl býti individuou tak či onak přičítán, a namáhala v tom smyslu vyvoditi různé formy viny — zlý úmysl, zanedbání, pouhé opominutí, po případě i jiné další formy — avšak zapomínala na jedno, na problém kolektivní viny. Problémem kolektivní viny již před

první světovou válkou se odborná literatura nezabývala. V naší literatuře objevil se v roce 1913 článek dr. J. Nebesáče o kolektivní vině v Právnických rozhledech.

Článek spatřoval podstatu kolektivní viny v porušení přirozeného požadavku, aby ten, kdo je členem rozhodujícího kolektiva, celou vahou své osobnosti a energie uplatňoval v úzkém kruhu, v kterém určitý úřad vykonává, své názory. Pakliže se neuplatní, nezbyvá než resignovati, pokud ovšem nemůže odůvodniti, že setrváním získává naději na dodatečné prosazení svého lepšího názoru v dohledné době. Bylo to řešení ovšem úplně nedostatečné, avšak přece jde o řešení, které by bylo použitelné hned v řadě případů, které byly válkou vyvolány. V případě protektorátní vlády šlo také o řešení určité kolektivní viny. Ovšem nutno připomenouti, že obrana členů protektorátní vlády se třebaš nevědomky dotkla i tohoto problému potud, pokud bylo některými obžalovanými tvrzeno, že představa vlády byla fikcí, poněvadž členové měli zakázáno se stýkati mezi sebou. Není nejmenší pochyby, že věda bude nyní nucena zabývat se intenzivněji problémem kolektivní viny. Norimberský soud tak určitě učiní.

Po tom, co jsme uvedli, jest viděti, že rozpor, který zachvátil veřejnost, pokud šlo o posuzování výroku národního soudu, byl zaviněn již nedostatky základního zákona, na základě kterého byl soud vybudován, že se vycházelo ze dvou nedoplňujících se principů; že je tu dán konflikt práva zákonného (stanoveného) a práva přirozenoprávního. Jest tu spor lidí, kteří se dívají na čin jakožto čin politický, a jiných, kteří se dívají na čin jako posuzovaný podle obecných lidských zákonů. Pokud jde o první tuto stránku, pak tu jde o zjev, který se konec konců objevuje také ve všech případech lidového soudnictví, resp. soudů čestných, které byly prováděny závodními radami a příslušnými výbory. Revoluční doba jest zápas o politickou moc a tento zápas vyžadoval aby osobnosti, které by zatěžovaly svou celkovou mentalitou, byly vyřazeny z řízení veřejných věcí a aby tak nebylo vytvořeno nepříznivé klima pro vybudování zcela nových poměrů. Šlo o rozsudky, které měly spíše povahu vynálezu feckého ducha, známého pod jménem »ostrakismus«. V Athénách mohl býti kdokoliv na základě určitého hlasování vypovězen bez jakéhokoliv zkoumání viny. Šlo o prostředek, kterým nevhodné politické osoby mohly býti vyřazeny z politického života. Ať již historici se dívají na tento řecký ostrakismus jakkoliv, projevovalo se v něm určité hlubší poznání, které boj o politický vliv vymaňovalo z představ trestní viny a redukovalo skutečně na nejvlastnější spor, o který jde, t. j. boj o politickou moc. — U nás se chybovalo tím, že často takové otázky politické byly řešeny za pomoci pojmů trestně-právních. Tam, kde šlo o takovéto politické odstranění, byla často konstruována po vrchním řízení provinění ve věcech národnostních, ač tomu tak ve skutečnosti nebylo. Proto mnohé nálezy byly provázány ve veřejnosti a tím více u postižených pocitem křivdy, které by nebylo, kdyby věc byla předložena jako rozhodnutí pouhé otázky politické moci, rozhodnutí, vyvolané příkazy revoluční doby, která vyžadovala právě, aby po dobu přechodu vedení věcí bylo svěřeno jen těm, kdo dávají záruku nové mentality.

Loďař, který se rozhodne dát své lodi, dosud provozující jen pobřežní plavbu, nový kurs na širé moře, je nucen často vyměnit posádku, která by zdolala nové úkoly. Učiní tak s poukazem na tyto nové cíle a nehledá plané záminky, aby odůvodnil změnu osazenstva.

(Dokončení.)

poznámky

Na čem závisí dvouletý hospodářský plán

Provedení dvouletky v našem hospodářství se rozpadá do tří etap. Na prvním místě — časově — je vypracování

vlastního plánu. To znamená nejen hrubou dispozici, která je v podstatě již rozhodnuta ve vládě a byla uveřejněna, nýbrž její podrobné zkoumání a propočtení. Bude nyní nutno zjistit, co musíme a co můžeme udělat. To první je dáno naléhavostí potřeby — i tato naléhavost musí být objektivně zkoumána — druhé je vymezeno možnostmi úhrady a provedení, tedy potřebnými surovinami a pomocnými látkami, pracovními silami a peněžními (úvěrovými) prostředky. Všeho máme nedostatek. Bude tedy třeba zvážiti všechny tyto složky a rozhodnouti se. Na příklad budeme uvažovati o tom, je-li výhodné, abychom hned do dvouletky zařazovali výrobu automobilů, nebo není-li výhodnější koupit po 60.000 Kčs kus, a uvolněné prostředky nasadit jinde. Nebo co s rozestavěnou dálnicí, kde jsou zakopány stamilionové náklady — je-li hospodárné rozdělané dílo dokončit, nebo odepsat.

Leč ani tím není úkol vlastního plánování vyčerpán. Domnívám se, že plánovací komise odborníků se musí zabývat i některými zásadními otázkami, které jsou v dispozici plánu buď vůbec opominuty, nebo jenom povšechně dotčeny. Za jednu z nich pokládám organizaci naší administrativy — od centrálních úřadů státních až po místní národní výbory, svazy atd. Neboť musíme pro zdar dvouletky jednak uvolnit všechny síly, které jsou k dispozici, t. j. které dnes konají práci pouze zdánlivou, neproduktivní, účelnou organizací nahraditelnou, jednak je třeba odstraniti spief instanci a úřadů, které by rychlé a zdárné provádění jen zdržovaly a ztěžovaly. Na další zásadní problém upozorním ve třetím odstavci této úvahy.

Až se skončí práce na vlastním plánu, což musí být podle rozhodnutí vlády do 28. října (práce obrovská, nad kterou se točí hlava tomu, kdo si uvědomí množství a složitost úkolů, jež nutno řešit) půjde na řadu druhá etapa a tou je administrativní provedení. Plán, koordinovaně vypracovaný pro celý stát, bude příkázán v jednotlivých úsecích k provedení příslušným úřadům, t. j. ministerstvům, generálním ředitelstvím národních podniků, podnikům, obcím, družstvům atd. Úkolem těchto úseků bude starati se o skutečné provedení. Zde už odpadne dumání o tom, co je možné a co nutné, neboť nyní bude dán pevný, zpravidla i časově termínovaný úkol, vypracovaný na podkladě předběžných porad, kterým budou zastupci těchto úřadů, korporací a podniků přítomni. Nebude tedy výmluv, že úkol je nesplnitelný, příliš velký, že neběře zřetel na tu či onu okolnost. Vše bude předem zváženo a propočteno a práci této druhé etapy bude pouze administrativní provedení.

Tady se ukáže výkonnost — či nevykonnost — naší národně výroby, centrální administrativy, národních správ a národních výborů. Provedení dvouletky bude velkým zkušebním kamenem celé socialisace a není pochyby o tom, že si Hospodářská rada zajistí provedení — právo dohledu je jí přiznáno usnesením vlády — i zárukami osobními. Během příštích dvou let přezkoumáme kvalitu osob, které stojí v čele podniků i úřadů a jejich úspěch či neúspěch nebude bez vlivu na jejich konečné hodnocení. — Dvouletka bude tedy i po této stránce aktivním činem, neboť od projevu i oslav přikročí ke skutečné práci a opravdu upřímná snaha min. předsedy, aby se dvouletka zdařila (což je ostatně i vysoce politickým zájmem naší největší politické strany) je nám zárukou, že žádná politická protékce nepomůže udržet neschopné osoby na místech, na která nepatří. Po té stránce máme v Sovětském svazu zářivý vzor a není důvodu domnívat se, že se jim nebudeme řídit.

Nejdůležitější je ovšem vlastní provedení, které tvoří třetí úsek dvouletky. Ta drobná práce v dílnách a na stavbách, v polích a továrnách, na dolech, v lesích, vlastní práce rukou. Na té záležitosti záleží zdar nebo selhání celého budovatelského plánu. Vypětí, jehož si splnění hospodářského plánu vyžadá, je velké, ale nikoli abnormální. Budeme jistě počítat s danými skutečnostmi, s tím, že den má pouze osm pracovních hodin a rok pouze 300 pracovních dnů — spíše o něco méně, počítáme-li i svátky a dovolenou. U plánu se předvidá snížení počtu svátků na míru obvyklou předválekovou a na stejnou míru chceme zvýšiti i pracovní výkon. A zde se dostává k onomu bodu, jehož jsem se dotkl již na začátku.

Celá dvouletka selže, neobnovíme-li pracovní morálku. Propagací a manifestacemi na tento úkol rozhodně nestačíme. Chceme-li, aby nám podniky daly to, co

od nich vyžadujeme, musíme se postarati o zákonný podklad pracovního výkonu a o pořádek ve výrobě. Dovolte mi, abych zde mluvil docela jasně, jako někdo, kdo zná organizaci výroby z mnohaleté praxe. V podniku jsou dva elementy na sobě úzce závislé, na jejichž správné funkci závisí zdar každé práce: je to práce řídicí a práce výkonná. Na jedné straně ředitel se svým štábem (k němuž patří i mistři, úkolaři, časoměřiči atd.), na druhé dělníci ducha i rukou, výkonné síly v kanceláři a v dílně. Má-li kterýkoli podnik splnit svůj úkol, musí ředitel vskutku řídit a dělník vskutku pracovat. Není možné prolínání těchto funkcí, výkonný aparát se nemůže plést do vedení, tak jako nebude ředitel pracovat u soustruhu. Ve všech podnicích byly provedeny »čistky« (dávám úmyslně do uvozovek, protože se namnoze »čistilo« všelijak), které odstranily osoby, k nimž nemá osazenstvo důvěry. Jsou tedy v čele podniku lidé, na jejich ustanovení nebyli zaměstnanci bez vlivu. V Římě si vojáci volili vojevůdce; ale jakmile si ho zvolili, byli ochotni ho bezpodmínečně poslouchat. Teprve v dobách úpadku imperia tato poslušnost byla podmíněná, vázaná na způsobné chování. Ale to byl právě úpadek. Stojí-li v čele podniku muž důvěry zaměstnanců, rozumíme tím člověka, který je s to vesti podnik k úspěchu, nikoli člověka, který dělá demagogii a snaží se být oblíbeným za cenu laciných ústupků, laciných jen proto, že nejdu z jeho kapsy. Na to upozornil již posl. Zápotocký, když varoval před »oblíbenými řediteli«. Skutečný ředitel vidí svůj úkol a vymáhá jeho bezpodmínečné splnění. Nemusí to být »ras«, který jen řve a prská bičem. To se nehodilo ani do první republiky a není vůbec možné dnes. Ale musí býti natolik tvrdý, že rozliší skutečně poctivé pracovníky od lajdáků a dovede si i na nich vynutit pracovní výkon.

A nyní otázka zásadní: dovede si vskutku vynutit? Má k dispozici nějaké disciplinární prostředky? V první republice to byly pokuty — které šly ve prospěch dělnického sociálního fondu — nebo v nejhorsím případě výpověď z práce. Dnes pokut není. Chodí-li dělníci zásadně o půl hodiny později do práce, nemáte jinou možnost, než dáti jim — za souhlasu závodní rady a úřadu práce — výpověď. Ale dáte jim výpověď při naprostém nedostatku pracovních sil? Není nakonec výhodnější přesunouti toto lajdáctví do režie a cen? Co vám zbývá jiného, neohcete-li svůj podnik zavřítí pro nedostatek pracovních sil?

Na tom může dvouletka ztroskotat. Bude úkolem vlády dáti ředitelům do ruky dostatečnou pravomoc, aby mohli požadovati splnění úkolu, ke kterému se zaměstnanec pracovní smlouvou zavázal, aniž musili sahat ke krajnímu — a dnes naprosto neúčinnému — prostředku, t. j. k výpovědi.

Mám za to, že je to možné provést cestou naprosto demokratickou. Nutno vyjít z pracovní smlouvy, která zavazuje zaměstnance pracovat po určité, pevně stanovenou dobu, dohodnutou se závodní radou. Kdo v této době nepracuje, zkracuje kolektiv o svůj podíl na celkovém výkonu, je tedy element asociální, protože neoprávněně těží z práce jiných. Nejedná asociálně ten, kdo šlape na paty lajdáckému jednotlivci v zájmu celkového výkonu, nýbrž ten, kdo připravuje sociální celek t. j. všechny svoje kamarády ve výrobě, o svůj pracovní podíl, za který dostává neoprávněně mzdu. Toto asociální jednání nechť je tedy trestáno a to autonomně, t. j. po návrhu ředitelství, závodní radou. Leč tato autonomie nestačí. Je nutno dáti kolektivu do ruky ještě další prostředek: nechť ten, kdo trvale porušuje pracovní morálku, je dán k dispozici úřadu ochrany práce s poznámkou, proč byl vypovězen z práce a tato poznámka zůstane po určitou dobu v jeho pracovních dokladech, dokud se jeho pracovní morálka nezlepší.

Myslím, že můj návrh je proveditelný a spravedlivý. Nechci, aby rozhodoval ředitel nebo kterýkoli jeho orgán sám. Ať o trestech rozhoduje závodní rada, tedy pracovní kolektiv. Odpadne tím námitka msty, vykořisťování (u národního podniku vůbec pochybná), otrokářství. Poctivé pracující si sami rozhodnou, kdo mezi nimi je prašivou ovci, koho chtějí a koho nechťejí mezi sebou trpět. Rozhodnou-li, že jsou ochotni snášeti mlčky zahálčivost jednotlivců, je to jejich věc. Projeví se to v režii a bilanci podniku a na konec přijde revize nadřízených orgánů, která zjistí příčiny. Ale toho se nebojím. Vim z praxe, že pracovní morálka celku je u nás dobrá a že jí kazí opravdu jenom neodpočívání jednotlivci, proti nimž dnes nelze nijak zakročit.

Na splnění dvouletky nám všem záleží. Je dnes národním

úkolom, národní povinností. Kdo ji podlamuje, vyrazuje se z národa.

Jiří Hejda

Mezi výrobcem a spotřebitelem

Urodilo se ovoce, urodila se zelenina. Ale neklapalo to na cestě od sadáře a sedláka k spotřebiteli. Kde to neklapalo, je těžko zjistit, neboť v téže době vyšlo několik prohlášení a objevů, jichž smyslem bylo: u nás vina není, tu nutno hledat někde jinde. Dostalo se do křídka ministerstvo zemědělství a ministerstvo výživy a také ministerstvo zahraničního obchodu vysvětlilo, že z ciziny dovezlo jen to, co dovezt musilo, neboť musíme něco dovážet, abychom mohli vyvážet a musíme vzít, co nám jini dávají, neboť nic jiného prozatím nemají. — Zemědělci nařikali, že jejich ovoce a zeleninu nikdo nechce; města v pohraničí nařikali, že jejich trhy jsou bez ovoce a zeleniny. Někteří tvrdí, že selhal velkoobchod, jini hledají vinníka v dopravě, jini zase v nedostatečně propagované nebo v těžkopádnosti svazů, které se mají starat o zásobování ovocem a zeleninou; někteří zase volají po odstranění těchto svazů a doporučují, aby vše bylo přenecháno soukromému obchodu; zapomínají, že před válkou ani soukromý obchod na tyto úkoly nestačil a že tehdy v některých krajích hnula na velkých hromadách zelenina, protože pro ni nebylo odbytu. — Po dlouhých letech, kdy ovoce a zelenina se spotřebitelům velmi přesně odměřovaly, přišla vina toho, čemu se říká nadbytek; přišla tak neočekávaně, že se jí nepodařilo plně zachytit. V každém případě je vidět, že není vždy těžisko jen ve výrobě, ale také v odbytu, v rychlé, krátké cestě od výrobce k spotřebiteli. Čím kratší, jednodušší bude tato cesta, tím lépe bude výrobci a spotřebiteli. Myšlenka je jednoduchá, ale její provedení je velmi obtížné. Ale je dobře se připravit, aby podobné případy se zbytečně neopakovaly.

V. G.

Právo na štěstí

Podle vládního prohlášení výpočet lidských práv ústavou zaručených bude velmi podstatně doplněn. Ústavně bude v budoucnu garantováno právo na práci, právo na vzdělání, právo na odpočinek, a tak dále a tak dále. Vládní prohlášení nehovoří o jednom lidském právu, jež si přemnoho lidí nad jiné cení a v něž optimisticky téměř všichni lidé věří a doufají: o právu na štěstí, na lidské, osobní štěstí. Juristé, kteří se vůbec na výpočet ústavou garantovaných práv dívají značně strážlivěji než politikové (viz Weyrovo Právo ústavní) by se nad požadavkem po zmínce o tomto právu uštěpačně pousmáli. Štěstí, co je štěstí, řekl by výsměšně s básníkem, a namítli by, že štěstí je pojem juridický nedefinovatelný. A přece od politiků většina lidí nechce nic jiného, než garanci aspoň drobtu tohoto lidského štěstí. Dělejte takovou politiku, řeknou ženy, aby byl náš zemi zaručen mír, aby naši mužští nemuseli na vojnu, aby neměli starosti s chlebem vezdejší, aby měli po své deanní lopotě dosti času na nás a na své děti, abychom mohli my všichni být spokojeni, klidně, lidsky. Navykli jsme si myslet »elastický«, respektive navykli tomuto způsobu myšlení naši politikové. Stát, stát, veškerenstvo, národ. Ale »obyčejný člověk«, »občánek«, který je základem státu, myslí především, o tom se nemylme, na své osobní, neosobnější štěstí. Obětuje je v případě potřeby vyšším zájmom, ale nechce je obětovat stále, celíčký život. Jenom suší doktrináři, nepřesní dogmatikové nebo lidé zcela výjimeční myslí a uvažují jinak. Nedivejme se na člověka čítákově. Hleďme na něho očima skutečnosti. Dívejme se na něho v jeho opravdové podobě. Postulát práva na lidské štěstí nepatří, pravda, do konstituční charty, ale dobrý politik, politik realistický, nesmí na život tohoto požadavku zapomínat, i když nebude vtělen do ústavní listiny. — Nedejte lidem drobet lidského štěstí — a dejte jim vše ostatní: a za chvíli, dříve než se nadějete, za ficiálním blahobytem poroste símě neoficiální, ale živelné nespokojenosti. — Pro velkou politiku nezapomínejte na malý život. Všichni diktátoři, kteří znají dějiny, na konec na toto opomenutí ztroskotali; nesmí na ně ztroskotat také demokracie. Dobrá politika je snažení, aby co největší počet lidí dosáhl relativně největšího osobního, lidského štěstí. Každá jiná politika je nezdravá, pošestilá, zhoubná.

Jiří Zhor

Odborníci a politikové

O tom, kde a proč a v jakém smyslu mají rozhodovati odborníci, je ve veřejnosti mínění tak říkajíc zmatené. Veřejnost totiž stále slyší heslo »Odborníci v čelo průmyslu« a vi-

douc, že často více záleží na tom, ke které straně se kdo hlásí a ne na odbornictví, volá také hesla podobná.

Poněvadž se o odbornících sice mnoho mluví, ale málo se o jejich funkci přemýšlí (jako se málo toho ví o vědě a jejím poslání), myslí si veřejnost, že velkou továrnu na obuv nejlépe povede švec a velmi by se divila, kdyby ji vedl doktor chemie. A přece každý, kdo zblízka shlédne vedoucího závodu, vidí, že většina jeho vlastností vynikajících nemá s odbornictvím nic společného: musí mít vysokou inteligenci, logicky myslet, musí věst lidi, dovést s nimi mluvit a jednat, rozhodovat, musí být bez nálad, nesmí se dát vést právě těmi odborníky, neboť jinak upadne do maličkosti; všechny vlastnosti, jež opravdu nejsou odbornické, ale spíše vlastnostmi charakteru. Tyto vlastnosti ovšem nemají nic společného s tím, co si veřejnost představuje při slovech »odborníci v čelo«. Zvláště dnes, kdy většina problémů v závodech točí se kolem otázek sociálních, úzce spjatých s otázkami technickými (úkolové mzdy a jiné), nelze mluvit o pouhém odbornictví. Horní inženýr Henry Fayol, jehož knížka o zásadách správy závodu vyšla česky před válkou v Orbisu, hodnotil schopnosti personálu malých i velkých podniků a dospěl k zajímavým závěrům: Hlavní schopnosti dělníkovou je schopnost technická. Čím výše stoupáme po stupnici funkcí, tím důležitější se stává schopnost správní a tím více ubývá významu schopnosti technické. Nejdůležitější schopnosti ředitelovou je schopnost správní. Technická funkce sama nestačí nikdy zajistit správný chod podniku, musí ji pomoci ostatní hlavní funkce (obohodní, finanční, ochraňovací, účastní), ale zejména funkce správní.

Odborníci jsou lidé a hodnotí se proto podle svých lidských vlastností. Klasifikovat lidi jako sociální a asociální není snad po zkušenostech s mnohými případy populární; ale jsou vysloveně nepřijemné asociální typy odborníků, zvláště ze staré školy, které žádný převrat nepředělá, ať si nasadí odznak jakýkoliv. Jsou dále odborníci, kteří se starají jen o výrobu a zapomínají na sociální starost o lidi. Rozhodně není problém odborníků problémem lehkým. Není na př. pro člověka, vidícího situaci, problémem, může-li být vedoucím továrny, kde je 100 proc. uvědomělých komunistů, uvědomělý a podrážděný jejich odpůrce. Mluví-li se o zpolitizování průmyslu, nechť se pamatuje také na tuto věc: v době, kdy uvědomování, čili »napřimování«, jak Lenin říkal, dělnictva pokračuje, není doba pro neslané nemasné odborníky, kteří politicky nevědí, či jsou a — nesnaží se ani, aby byli aspoň tak politicky vyspělí jako dělníci. A proto znovu: nejjednodušší je si problémy zestátněného průmyslu na problém nestranných, nadstranických, pouhých odborníků. Problémy jsou jinde a jsou hlubší.

politika

Dr. Juraj Šujan

Tuka a náš národ

Autor tohoto článku je národním žalobcem v nastávajícím procesu proti Tisovi.

Národ vie veľmi delikátne rozoznať, kto to a ním myslí uprimne, poctivo a dobre a kto ho chce iba zneužiť pre svoje alebo cudzie ciele a zaviesť niekde, kde ani dušou, ani srdcom, ani krvou, ani kultúrou nikdy nepatrí a patrí ani nechce. Tukov proces z roku 1929 oči otvoril i tým, čo boli do tých čias slepi. Vtedy si pokrútili hlavou i niektoré silné politické osobnosti z toho istého politického tábora, do ktorého sa vlúdlí Tuka, a povedali: »Vol'áčo len musí byť na tom, čo mu dávajú za vinu, veď zadarmo sa 15 rokov nedáva.« Až vtedy sa vyjasnievalo v tých hlavách všeličo, čomu pred tým u Tuku nerozumeli, čo im bolo záhadné, najmä prečo Tuka tak často brúsil do Viedne a inde do cudziny a prečo o tom nereféroval v strane; načo mu skutočne bola tá rodoobrana a tie záhadné styky s niektorými podozrivými vojenskými osobami; čomu slúžily jeho výpady na legionárov, študentské demonštrácie v Bratislave z rôznych príležitostí. Teraz rozumeli mnohí hlínkovskí politikovia už aj tomu,

prečo Tuka tak často okiadal Hlinku v svojich článkoch a prečo mu tvoril obraz »nesmrteľného vódcu«; a chápal i to, prečo sa Tuka na druhej strane v užšom priateľskom kruhu o Hlinkovi vyjadroval tak nešetrne, ba až urážlivo. Pri odhalení toho všetkého, čo Tuka konal od samého prevratu v stykoch s cudzinou, najmä vo spojení s Budapešťou, bolo im už jasné, kam Tuka mieril a že si len na oko ctil, vážil a miloval toho »večného vódcu« Andreja Hlinku, ale inak to asi celkom vážne myslel, keď povedal, »aby Hlinka bol raz vyhlásený za blázna«.

No Hlinka napriek tomu sa Tuku oficiálne nezriekol ani po jeho odsúdení, hoci bol pred tým vyhlásil, že sa ho vzdá, ak ho súd uzná vinným, a hoci — ako aj najbližší jeho priatelia hovoria — Tuku nemal rád a mu nikdy dost nedôveroval. Ba nielenže sa ho Hlinka nezriekol, ale ho dal ešte kandidovať už ako odsúdeného. Chcel týmto demonštrovať svoju zafatosť v klamnej domienke, že proces s Tukom nastolili len preto, aby znížili jeho stranu. A to bol zlomkrk ľudovej strany pre celú jej budúcnosť a nešťastím i pre utváranie pomeru československého. V strane zostalo ešte dosť ľudí, najmä celá garda mladej generácie okolo Slováka, odchovanej Tukom, ktorá stále pokračovala v nenávisťnom a odmietavom postoji proti Čechom a ktorej cieľom bolo pokračovať v separatizme Bélu Tuku a raz, keď medzinárodná situácia to dovoľí, odtrhnúť Slovensko od republiky, a to za každých okolností.

Tuka fažko niesol, že mu po jeho odsúdení zostali verní len niekoľkí mladí jeho odhovanci; že sa v jeho strane v dobe jeho väznenia čím ďalej tým viac širila nedôvera voči nemu a že sa na jeho úplne zabúdalo. Ale za to neprestal vo väzení veriť, že príde ešte jeho čas, a preto vyvínil za pomoci svojich verných všetko úsilie, aby sa čím skorej dostal na slobodu. V Nemecku prišiel k moci Hitler, na ktorého bol uprel zrak už v začiatkoch svojho politického účinkovania a s hnutím, ktorého bol naviazal aj živé styky. Preto sa bolo treba ponáhľať, aby mohol pokračovať v začatom diele, pravda, teraz už za zmenených okolností a inej medzinárodnej situácie. Teraz bude treba hodiť všetko iba na jednu kocku, hitlerovskú, a hlavne bude iba to, že dojde k rozbitiu ČSR, konečný cieľ zatiaľ môže ešte čakať na svoje uskutočnenie.

A tak sa dňa 22. 4. 1935 rozhodol napísať svoju speveď ministrom zahraničia, terajšiemu pánu prezidentovi, kde sa čiastočne priznáva k svojej vine, najmä k cestám do zahraničia. Priznáva sa k pripravám povstania: tým cieľom bol v roku 1926 a 1927, teda dvakrát vo Varšave, kde mu vyzradili, ako vyhotovili svoj operačný plán proti Československu, a že v súvislosti s tým vybudoval na severnom pohraničí 14 sekretariátov ľudovej strany, aby sa v ich tieni mohli vytvoriť rodoobranné teritoriálne väčšie jednotky, a ako pri tom spoliehal, že mu Poliaci budú pomáhať nielen na príprave, ale i na prevedení povstania na Slovensku a to nielen finančne, ale i dodávkou zbraní. Ďalej sa Tuka priznal, že sa o takúto pomoc obracal v tom istom čase i do Ríma, kde vedeli už pred tým o jeho rodoobrane, a dal sa prirodzene do takýchto stykov i s rakúskymi legitimistami, hoci to všetko bol pri procese poprel. Ale nesháňal len zbrane — pokračoval Tuka v svojom priznaní — a finančnú pomoc, lež hľadal na všetkých stranách Európy i inštruktorov pre rodoobrannú. A s takouto žiadosťou sa obrátil napokon i na Britov, ba dokonca i na Sovietov. Je len samozrejme, že ho najmä na východe brskne odmietli. O pohnutkách týchto priprav povstania Tuka vo svojej žiadosti o milosť píše: »Vynorila sa myšlienka: Keď násilie, dobre teda násilie. Priklady byly: fašisti talianski, Irčania, Kapp, Hitler sa chystá...«

A tak teda ten baránok nevinný, ktorý bol tak ne-

spravodlivo odsúdený, že na to nepriatelia štátu v cudzine poukazovali ako na justičný omyl, priznáva sa i k pripravám povstania a to v stykoch s cudzou mocou. Pravda, neišiel Tuka v tom svojom doznaní tak ďaleko, že by sa bol priznal i k tomu, že cieľom tohoto pripravovaného povstania bolo odtrhnutie Slovenska od republiky a jeho pripojenie k Maďarsku. On chcel — hovorí v svojej žiadosti o milosť — iba samostatné Slovensko v rámci ČSR, takže chcel túto republiku iba premeniť na spolkový štát. Tuka myslel asi takto: K tomuto sa teraz už po odpykaní čiastky trestu priznať môžem, veď tieto ciele mé sú tak zavržená hodná, hoci sa priznám, že som to robil prostriedkami, ktoré znamenajú špiónstvo; keby som sa k ničomu nepriznal, tak ma nepustia, a predsa je treba, aby som sa stoj čo stoj dostal na slobodu teraz, keď nastáva čas nepriateľského náporu z vonku proti ČSR.

O krok ďalej v tomto doznaní išiel až potom, keď už bola ČSR za jeho výdatnej účasti rozbitá. V nejednej svojej reči, ale najmä 7. októbra 1940 na Vysokej vojenskej škole v Bratislave otvorene povedal, ba sa s tým chváľil, že jeho programom od začiatku bolo odtrhnutie Slovenska od ČSR, ktorá podľa neho od samého vzniku bola neprirodzeným štátnym útvarom a bola vraj v rozklade už v samých začiatkoch svojej existencie. Všetci opravidli Slováci si vtedy povedali: Keby sme raz za nejakej inej situácie podľa Tukovho priania, úsilia a pričinenia prišli nazad do Uhorska, tu by Tuka pokračoval v tomto svojom doznaní a povedal by aj to, načo potreboval to samostatné Slovensko a potom by do nejakej novej publikácie Mutňanského alebo niekoho iného napísal už, že výraz »Samostatné Slovensko« znelo, ako pochod na vlnách sfér (nie už z Viedne, ale z Budapešti) nie ako: »Samostatný slovenský štát«, ale ako »Obnovené Uhorsko«.

A skutočne nebolo málo tých náznakov, ba priamo i dôvodov na podozrenie, že Tuka i za druhého svojho politického účinkovania ťahal do Maďarska. Prejavilo sa to hneď za autonómie a potom i za tzv. samostatnosti, najmä Farkaš a Sznaczký boli stálymi jeho spolupracovníkmi a pomocníkmi, v tomto smere. A keď Sznaczký prišiel do podozrenia, že pracuje s Maďarmi ako vojenský atašé slovenského vyslanectva v Ríme, a zaviedli proti nemu i proces na vojenskom súde, zbehol do Budapešti, kde ho v armáde hneď aktivovali ako vysokého dôstojníka a kde sa dosiaľ zdržuje. Tuka sa Sznackého prirodzene zastával a ho všemožne kryl.

Ani Tiso sa inak na Tuku neďal, ako že čaká iba na vhodnú príležitosť dostať Slovensko do spojenia s Maďarskom a viackrát mu to dal aj najavo. Raz dokonca malo byť už všetko Tukom tak narafičené, že sa Tuka pomocou gardy ujme všetkej moci a v Budapešti na to už čakali, ako na hotovú vec. Pravdepodobne ničomu inému nemal Tukovi slúžiť ani ten národný socializmus, ktorý po Salzburku (v lete r. 1941) začal tak vehementne hlásať, ako asi tomuto hlavnému a konečnému Tukovmu cieľu. Možno pomocou toho sa chcel Tuka dostať na Slovensku za podpory Ríše k uzurpovaniu všetkej moci, aby raz mohol spojiť Slovensko s Maďarskom.

Čo Tuka hovoril teraz? Či zotrval aspoň pri doznaní, že bolo jeho cieľom rozbiť nenávidenú Československú republiku a odtrhnúť Slovensko od nej? Nezotrval. Da'lo sa to od neho očakávať. Keď nepočítal s tým, že by ho niekto zo živých ešte v tomto smere chcel usvedčovať. A čo sa týka tých jeho rečí? Ach, to predsa nebudú brať za dôkaz! Reči sa hovoria a chlieb sa jie! Bola iná situácia, muselo sa hovoriť tak, ako bolo treba hovoriť! Že sa priznal v svojich rečiach k rozbijaniu republiky? To je nič, to byly iba krásorečnicke zvraty v rečníckom zápale.

Poprel teda Tuka, že by bol chcel viac než sväzovú

Československú republiku. Poprel, že by sa bol dal s ríšskymi činiteľmi do spojenia hneď po pridení na slobohu tým cieľom, aby rozbiľal ČSR. Norimberské dokumenty o tom tiež neuznával a krútil na ne hlavou. Kto by veril dnes Nemcom? Myslí si Tuka voľakedy áno, kým ešte mali tolku moc! Vtedy to bol ten najstatočnejší a najčestnejší národ, ale dnes? Chodteže aj s tým ich nacizmom! A či si možno myslieť, že by on Tuka taký nábožný človek bol vážne bral ten ich nacizmus? Veď on je predseda profesor medzinárodného práva a nacizmus je negácia toho a celého kresťanstva. Tak hovoril Tuka teraz. Áno, ten Tuka — komediant a najväčší herec v politike, ktorý sa kedy narodil.

Nešiel teda vo svojom priznaní ďalej, než vo svojej niekdajšej žiadosti o milosť. Na celé svoje životné dielo hovorí, že to bol historický omyl, lebo mu historia nedala za pravdu! Kdeže sú dnes tí hrdí jeho životopisci, ako bol dr. Földi, dr. Boor a iní, ktorí o ňom písali ódy bez toho, že by si to bol niekto povšimnul? Či by aj dnes tvrdili, že boj, do ktorého Tuka volal za údajné »práva slobody a spoločenského zdravia, vedie k požehnanému výsledku«? A či ešte i dnes veria Tukovmu tvrdeniu: »Čas pracuje za mňa?« Menovali ho mártýrom, hoci to bol iba Maďarmi na Slovensku zanechaný trojský kôň, z ktorého sa vyrútila proti nám toľká zhubná sila, že to vedelo otráviť naše československé spolunažívanie až do konca trvania republiky, ktorá bola nakoniec rozbitá predseda len priamym jeho pričinením. Národ v ňom vždy vetril svojho nepriateľa a preto mu nikdy nedôveroval, večne sa díval na neho ako na zákerníka, ktorý ma za lubom zničenie jeho slobody. Len tí mohli v ňom najst trvalé zaľúbenie, ktorí zostali zoslepení a potom tí, ktorých tiež srdce ťahalo na juh; títo videli v ňom svojho človeka, svojho vódcu a ľutovali ho, že i za jeho vlastného režimu bol jeho život taký trpký, ako bol kedysi a že jeho križ bol vtedy o to ťažší, že musel vraj presvedčovať svojich vlastných spolupracovníkov o správnosti svojich myšlienok a plánov. Vysvetľovali si to tým, že niekto musí byť hromosvodom, na ktorý vraj šepkaná propaganda svaľuje všetko zlo a proti nemu sústreďuje všetku nenávisť. Ale čím ho viac títo jeho priatelia hľadeli priblížiť k srdcu národa, on mu bol tým odpornejším, lebo toto ich počinanie nemalo nijakých psychologických predpokladov. Nebolo nikomu nijakou tajnosťou, že za Tukom stojí sám Hitler a odporná chvála samého Tuku ako aj vystatovanie sa, že on (Tuka) v prvom rade sa pričínil o rozbitie republiky, stačili na to, aby ho národ priamo nenávidel. Darma hlásal, že je Slovensko srdcovou záležitosťou Hitlera, že Hitler má šľachetné srdce, že charakteristickým znakom nemeckého národa je »Niebelungen Treu«, t. j. vernosť a česť, kdežto Angličania zase, že majú iba nízký kupecký charakter a o poctivosti, že u nich rozhoduje iba záujem štátu, a ďalej, že SSSR predstavuje iba »nesmiernu tyrániu«, »podvod«, »zvrhlosť«, »psychopatologickú poruchu v dejinách vývine«, atď., darmo vyhlasoval Slovanstvo »za romantické blúznenie bez akéhokolvek reálneho podkladu«, a konečne darmo hanil Tuka i Československú republiku ako »neprirodzený štátny útvar« a pritom nadával na Čechov ako na »vagabundov« a »ľudí bezcharakterných«, ktorí »šírili bezbožnosť«, »dali sa uplatniť nerestiam«, »kradli milióny a milióny od národa« (sic) a ktorých snáď »napraví (podľa jeho mienky) šľachetné nemecké vedenie, ktoré ich strasie všetkých nerestí a očistí ich od politických dobrodruhov a tak sa snáď stanú potom raz i Česi užitočným národom pre celé človečenstvo« — hovorím: darmo Tuka toto všetko chrlil zo seba, a to s hrozbou, že kto se opováži hlásať niečo iného, hoci len šepkanou propagandou, bude vyhlásený za »škódcu národa a proti nemu vláda zakročí ako proti zločincovi«, a darmo aj celé tisíce najlepších synov národa, ako na odstrašujúci príklad podľa nemeckého vzoru, Tuka spolu s inými dal do Ilavy a do iných väznic, kde v Nemecku

vyučení gardisti, lepší povedané »gangsteri«, týchto trýznili i zabíjali, nič to nepomáhalo, národ si zostal pri svojom, pri republike, pri Slovanstve, pri odkaze svojej slovenskej, československej a slovanskej minulosti, a ani do Hitlera, ani do Nemcov, ani do Tuku sa nikdy nevedel zamilovať; ba povstal proti nim a proti celému tomu odpornému satelitnému hitlerovskému systému za novú Československú republiku a Slovanstvo.

A tak možno povedať, že i keď to poprel slovenský Goebbels, T. J. Gašpar — predseda zostávalo i za vlády Tuku pre Slovákov trvalou pravdou to, čo o takých postavách, ako je Tuka, napísal básnik, Hovorí: »Človek tento je záhadným mužom domoviny, národu neotvoril svoje srdce, národ mu neotvoril svoje srdce...« Srdce národa zostávalo uzavreté. Tuka sa do neho nedostal, ani keď ho gardisti, pokračovatelia jeho rodoobrany, ovenčili gloriolou národného mártýra. Nikto za neho nemohol otvoríť národu jeho srdce; všetky takéto pokusy zostaly bez výsledku. To Tuka mohol urobiť len sám. A to on nikdy neurobil, nikdy nepovedal, čo sedí na dne jeho srdca a kam až mieri. Ale národ to dobre vycíťoval, lebo kto sa priznal a chválil s rozbiťaním republiky a dával na javo, že je on mocný preto, lebo za ním stojí Hitler, ten už dosť prezradil svoje pravé a konečné úmysly a svoje nepriateľstvo k národu. Preto medzi Tukou a národom natrvalo zostávala hrádza nedôvery, ktorá prechádzala až do nenávisťi.

A tak kto by sa divil tomu, že tento muž zostal dnes úplne opusteným od všetkých, i od tých pár svojich priateľov, ktorých ešte mal i na konci svojej politickej dráhy v živote súkromnom i politickom. Je opustený i od všetkých svojich príbuzných. Nikto na tom svete, nijaká živá duša Tuku nenavštívila, ani sa navštíviť nepokusila, ba ani mu nikto nič nenapísal... Ba predseda: Keď som raz išiel Tuku vypočúvať do štátnej nemocnice, na chodbe som stretol jednu neznámu dámu s pacientom, zhovárali sa maďarsky, a z toho ich hovoru som počul: »Tu leží Tuka? Rada by som ho videla...« Áno, jedine Maďari mohli mať o Tuku ešte nejaký záujem.

A takto bez záujmu národa sa odohrával i celý Tukov proces. Aký to rozdiel medzi prvým procesom a týmto druhým procesom! Je to zároveň i dôkaz toho, ako ďaleko pokročil národ za tých 15—16 rokov, ktoré uplynuly od té doby. Škoda, že na to bolo treba toľko tvrdej školy a ťažkej skúšky. Treba si pamätať, že ani vtedy by sa nebol sám slovenský ľud k Tukovi inak zachoval, keby nebolo bývalo ľudovej strany, ba bez tejto strany by sme vôbec neboli mali Tukovho prípadu.

Tukov osud je spravедlivý. Je to zaslúžený osud politika, ktorý sa votrel do spoločenstva toho národa, z ktorého sice vyšiel, ktorému sa však spolu s celou svojou rodinou odrodil do tej miery, že už ani reč tohoto národa nepoznal a naučil sa ju len vtedy, keď tento národ dosiahol svojej slobody a len na to, aby tento národ rozvracal a ho viedol tajne a potmeňúsky nazad do národných záhuby; naučil sa pritom reč svojich dedov tak nedokonale, že náš národ už aj z toho cítil a videl, že tento človek zostáva duchom a srdcom stále tam, kde bol až do prevratu a iste hľadá a čaká iba vhodnú príležitosť, kedy a ako uskutočniť obnovenie stavu zpred r. 1918.

národní hospodář

Dr. O. Schmidt

Je generální ředitelství znárodných podniků úřad?

V jednom z minulých čísel »Dneška« píše Dr. Jiří Hejda o generálních ředitelstvích znárodných podniků.

V jeho článku jsou mnohé náměty a postřehy, s nimiž je nutno plně souhlasit. Na druhé straně nejsou však všechny věci na generálních ředitelstvích takové, jak je vidí dr. Hejda, resp. přesněji řečeno, nejeví se tak těm, kteří tato ředitelství vidí velmi zblízka. Jelikož je pak nebezpečí, že by se veřejnost začala dívat na generální ředitelství jen očima dr. Hejdy, pokládáme za účelné vysvětliti celkovou koncepci jejich působnosti i pohledem s druhé strany. Zdůrazňujeme, že nemáme na mysli polemiku, nýbrž věcnou informaci, a že nám jde jen o to, abychom přispěli k objektivnímu objasnění otázky, jaká je v pravdě působnost a raison d'être generálního ředitelství. Jelikož autor zaměřil svůj článek speciálně na kovoprůmysl, budeme i my uvažovati o tomto našem největším průmyslovém oboru.

Centralisace a decentralisace

Na počátku svého článku staví se dr. Hejda ostře proti centralisaci při řízení průmyslových podniků. K této otázce uvádíme jen natolik obecných poznámek:

Kdo pracoval delší dobu v organizaci velkého podniku, poznal jistě za svého působení stejně stadia organizační centralisace jako období decentralisace. Jako den s nocí střídá se totiž, byť ne v tak pravidelném sledu, ve velkém koncernu heslo »Centralisovat«, t. j. soustředit určité agendy v ústředí, s heslem »Decentralisovat«, t. j. dát plnou autonomii závodům. Některé agendy jsou ovšem nesporné v tom či onom směru — nikdo nebude decentralisovat na př. agendu daňovou nebo syndikátní, stejně jako nebude centralisovat dílenskou kontrolu. U mnohých agend není však této jednoznačné určitosti a to nejen v poměru závodů k ústředí, nýbrž i provozů k závodům. V závodě, kde je rozdělena různorodá výroba do několika provozů, t. j. zejména plánování, úkolování a běžná konstrukce (na rozdíl od vývojové) se má soustředit v celozávodním útvaru či ponechat u jednotlivých provozů. Tím spornější je ovšem otázka soustředění vývojové konstrukce v centrále, ústředního plánování, nákupu, opatřování investic, osobního oddělení a pod. Lze vůbec bezpečně hodnotit centralisaci a decentralisaci a jednoznačně určit, co má být centralisováno a co nikoliv? Jen do určité míry, neboť jednak oba pojmy jsou hodnotící úsudky vzhledem k více méně neznámému optimálnímu stavu, jednak každý podnikový organizátor ví, že za určitých okolností jest nutna zdravá centralisace, za určitých decentralisace. Když je podnik dobře v chodu, když poměry jsou normální a urovnané, přecházíme zpravidla k decentralisaci, za mimořádných poměrů opačně. Je nesporné, že mnoho záleží též na povaze výroby, síle vedoucích osobností, intenzitě státního řízení hospodářství. Obecný úsudek o tom, zda centralisace či decentralisace je zdravá či nikoliv, je tedy přinejmenším velmi nesnadný.

Plánování výroby

Když jsme se po revoluci pustili do »roztáčení kol«, měli jsme v určitém směru volbu mezi dvěma cestami. Mohli jsme buď dát podnikům volnost, ať si stanoví svůj výrobní program samy, a naléhat jen na rychlé zahájení výroby (s výhradou pozdější revize výrobních programů), nebo zbavit je této volnosti a určit jim přímo výrobní program podle celkového plánu. Z těchto alternativ zvolili jsme, jak známo, druhou, a ministerstvo průmyslu ujal se úkolu stanovit podnikům, z nichž mnohé zůstaly likvidací válečné výroby bez programu, mírový program. Po provedení znárodnění a vytvoření generálních ředitelství pracovala i tato na vymezení výrobních programů a vytvoření nových výrobních jednotek — národních podniků — s hlediska celostátního plánu. Neboť zatím co dřívější koncerny vznikaly často z důvodů finančních, byla nyní organizačním vodítkem technická příbuznost výroby, při čemž byl zvolen princip horizontální a nikoliv vertikální organizace (spojeny na př. všechny továrny na obráběcí stroje). Výrobní programy byly přidělovány podnikům

tak, aby více podniků než jeden nemělo týž výrobní program, t. j. nevyrábělo stejné výrobky. Účel byl jasný — specialisaci podniků na stejnorodý výrobní program vytvořiti předpoklady na výrobu ve velikých množstvích (ať v kusech či seriích) a tím zlevnit co nejvíce výrobní náklady. Tuto zásadu nebylo ovšem možno provést přímočaře u všech podniků a v některých případech máme ještě i nyní duplicitu ev. mnohonásobnost výrobních programů. Zásadně jsou však národní podniky organizovány horizontálně se stejnorodým výrobním programem.

Jaký úkol má za tohoto stavu výrobní organizace generálního ředitelství? Jistě by se mohlo omeziti jen na funkci vrcholného dohlédacího orgánu a ponechati podnikům plnou volnost. Bylo by to však účelné? Kdo poznal blíže naše střední podniky, a o ty jde především, musí uznat, že až na malé výjimky nebylo dřívějšími majiteli takřka nic věnováno na výzkum nových výrobních method, mechanisaci a zlepšování výroby vhodnou volbou pomůcek a vůbec na přípravu výroby. Mají-li naše podniky obstáti ve světové soutěži, musí věnovati všechno úsilí zlepšení své výrobní organizace. To však nemohou provést v mnohých případech národní podniky samy ať z důvodů finančních, nedostatku odborníků a pod. a potřebují pomoci. Tuto pomoc jim však nedají finančníci a právníci na generálních ředitelstvích, nýbrž jenom technické, kteří budou provádět v podstatě to, co jim přiznával i dr. Hejda, výměnu technických zkušeností mezi národními podniky. Hlavní úkol generálních ředitelství ve směru výrobním je tedy jednak kontrola splňování výrobních plánů, jednak organizace výroby ve směru racionalisace výrobních postupů, výrobních method, přípravků, pomůcek atd. Celá nová organizace národních podniků ztratila by totiž valnou část svého smyslu, kdybychom se zároveň nepostarali o to, aby její hlavní účel — racionalisace výroby — byl splněn. Technické na generálním ředitelství musí se proto starat o to, aby hlavní dobrodininí vymezení výrobních programů (které nás stálo mimořádně dosti času), spočívající ve vytvoření stejnorodých výrobních celků, přineslo své ovoce v racionalisaci a tím zlevnění výroby.

Jak je to s nákupem a prodejem

Pokud jde o nákup, je věc celkem jednoduchá. V soulase s panujícím směrem organizační teorie je nákup decentralisován, t. j. ponechán plně národním podnikům. Jen o dodávkách hlavních surovin a polotovarů budou generální ředitelství sjednávat mezi sebou rámcové smlouvy (na př. kovoprůmysl s hutěmi), sjednané podmínky oznámi národním podnikům a ty si budou materiál samy objednávat. Zahraniční nákup zůstává v rukou národních podniků až na to, že při kompensaci s dovozem budou používat služeb Omnipolu, dříve obchodní společnosti Škodových závodů a nyní celého znárodněného kovoprůmyslu, ovšem jen za předpokladu, že to bude pro ně výhodné. Na generálním ředitelství nebude k tomuto účelu vybudován žádný aparát, nanejvýše koordinační referent.

Delší a složitější historie je s organizací prodeje.

Domácí prodej není resp. nebude organizován vůbec v generálním ředitelství a organizován bude ústředně jen tam, kde, jak říká dr. Hejda, jde o jednotný artikl. Ústřední prodejna nastoupí prakticky ve všech případech, kde dříve nastupoval kartel jako koordinační místo, a kromě toho tam, kde dohoda o rozdělení výrobních programů vytvořila podmínky, příznivé pro sjednocení prodeje. Je totiž zbytečné, aby vedle sebe existovaly i nadále automobilní prodejny pěti automobilových značek domácích, když celá výroba automobilů byla již účelně soustředěna a rozdělena mezi jednotlivé podniky, které si přestaly konkurovati. Společná prodejní kancelář nebude však, znovu zdůrazňujeme, včleněna do generálního ředitelství, nýbrž bude samostatnou organizační jednotkou, kontrolovanou delegáty příslušných vyrábějících národních podniků, jakož i generálního i oblastního ředitelství. Prodejen

bude celá řada a to podle jednotlivých výrobků neb skupin výrobků. Místo dosavadních zástupců pro jednotlivé rayony nastoupí t. zv. okrskové prodejné-technické kanceláře, tak, jak byly vytvořeny ve velkých dřívějších koncernech. Všude tam, kde výroba určitého výrobku jest soustředěna do jednoho národního podniku, nebude vůbec tvořena prodejní kancelář mimo podnik, nýbrž domácí prodej bude odstarávati podnik sám. Jako příklad lze uvésti hospodářské stroje, kabely, kovový nábytek, optické přístroje, akumulátory, radiotechnické výrobky.

Export bude sice obstaráván ústředně z generálního ředitelství, avšak organizován právě tak, jak tomu bylo u našich největších kovodělných podniků (Škodovy závody, Českomoravská, Brněnská zbrojovka). Ve skutečnosti přejímá totiž generální ředitelství exportní organizace těchto podniků, ovšem nikoliv v plném rozsahu, nýbrž úměrně zmenšené účelným soustředěním. Zásada soustředění exportu nebude však provedena mechanicky, t. j. bude soustředěna podle povahy výroby v různém stupni. Jen v nejkrajnějším případě u seriové výroby bude generální ředitelství prodávat vlastním jménem a na vlastní účet, a to jen tehdy, kdyby si to zákazník nebo výrobce výslovně přál. Ve velké většině případů bude generální ředitelství prodávat jménem a na účet vyrábějícího národního podniku nebo bude pro podnik jenom místem koordinačním příp. kontrolním, kterému ponechá vypracování nabídky. Z nejběžnější formy, při které je generální ředitelství pouhým komisionářem, vyplývá, že vlastní výsledek prodeje, t. j. zisk nebo ztráta, půjdou ve prospěch nebo na vrub národního podniku, který tím zůstává za výsledky podnikání (t. j. výroby i prodeje) i materiální odpověden. Tam, kde bude nutná technická spolupráce při uzavírání obchodu, bude poskytována vyrábějícím podnikem, takže podnik bude nainože prostřednictvím svých technických odborníků v přímém styku se zákazníkem v zahraničí a bude moci kontrolovati činnost ústředního exportního odboru. Soustředěním exportu dává se pak všem podnikům kovoprůmyslu k dispozici vyspělá technicko-obchodní služba největších podniků se všemi dlouholetými zkušenostmi a zahraničními styky, k nimž by se střední podniky dopracovaly jen velmi zvolna a za cenu velkých nákladů. Pokud jde o centralisaci exportní služby v zahraničí, bude postupováno velmi opatrně s ohledem na obchodní styky jednotlivých podniků, a centralisace bude sledována hlavně při tvoření nových expositur.

Je generální ředitelství úřad?

S hlediska výše uvedené působnosti generálního ředitelství může čtenář sám usouditi, zda je generální ředitelství úřadem či podnikem. Praktický rozdíl mezi podnikem a úřadem jest totiž hlavně v různém stupni materiální odpovědnosti za výsledek. V tomto směru jest generální ředitelství podnikem nejen statutárně (podle dekretu i statutu národních podniků), nýbrž hlavně celou koncepcí své působnosti, jak ji chápe a hodlá prováděti. Podstatu věci lze totiž nejlépe poznati z účelu, který jim dal vzniknout. U generálních ředitelství je to idea znárodnění průmyslu, a její smysl je v tom, aby byla, jak říká dekret, nástrojem »k jednotnému vedení a podnikatelskému obstarávání společných záležitostí národních podniků«.

literatura a umění

Edmond Konrád

Improvisace nad dílem jednoho autora

Je třeba dovolené, aby se pomyslílo na četbu, na ji- sou, než četba z povolání. Zalistuje se náhodou v Knihov-

ně Svobodných novin, z níž rozřezána, ba téměř přečtena je právě Němečková »Evropská kantiléna«. Tu listujícího jme úžas:

Karel Poláček: »Bylo nás pět.«

Karel Poláček!

Na zmatený okamžik závrať: Karel Poláček píše? Karel Poláček žije?

Ach ne, roztržitý vdělanče. Není Karla Poláčka, Zplynovali ho s ostatními, milého maloměstského mudrce, živnostenského filosofa, rabbiho venkovských občůdků se smíšeným, střízním a krátkým zbožím, obchodních cestujících a fanoušků z kopané.

»Bylo nás pět.«

Ne, Karle Poláčku, bylo vás pět milionů. A tyto ne celé tři sešitky, těch dvě stě a dvacet tři stráněčky, jsou patrně jistina, uložená na úroky věčné. I nezavěšenému obraznost lehkou doplní, jak asi vznikla tato knížka. Bezpochyby jako Radův »Hostinec u kamenného stolu«, o kterém čtenář za války byl ochoten přísahat, že je také od Karla Poláčka. Zde netřeba přísahat, je to podepsáno, a první tři věty stačí ke zjištění, že ten podpis je pravý, jako by člověk slyšel jeho rozsařný hlas, naposledy hlas tajných schůzek v soumraku, náhodných setkání na ulici, kde se druh ke druhu nesměl hlásit, a hovor se vedl přes dovádějícího Poláčkova hnědého jezevčíka, zvaného »Kafíčko«. Kde je jim oběma konec.

Pravděpodobně tenkrát někdy, když pod okny vil, obývaných gestapáky, se takto chodilo »na Kafíčko«, ležela už ta knížka pečlivě zasuta někde v hlubinách nakladatelství, kde se nic netuše napařoval Herr Komissär Lischka nebo Herr Komissär Wessely. Zde na venkově nelze si to dotazem ověřit, ale určitě za vrchnopanskými jejich zády dílo i autor čekali na své vzkříšení.

Autor se nedočkal. Povídka vstala zmrtvých a dojatý čtenář, sklapnuv ji za poslední stránkou, musí nad ní rozjímat o tom, jehož vidí průsvitného se nořit z daleké plynové mlhy osvětimské, s příznačnou žlutou skvrnou a bradavicí pod okem; jehož hlas, hluboký a půl káravý, půl žertovný, nehmotně vane ve sluch. Byvala mrazivá sensace, s gramofonové desky či ze zvukového pásu slyšet mluvit mrtvé. Hitler nás navyká na sensaci hlubší, na duchový svět, jenž jako podupané osení znovu vstává ze šlepijí jeho vládní holínky. Poláčkova povídka je zrno takového osení, a jakože v semeni je obsažena celá rostlina, v tomto zrnku je celý Poláček. Že pak toto poslední zrnko vzešlo z úporného zrání, zpřítomňuje svého původce v dokonalosti před tím nedosažené. Zřejmě zahynul na prahu svého mistrovství, jež důlnou taktou započít mezi nenapravitelné škody válečné, za které žádná říše reparace nezaplátí. (Zaplátí vůbec jaké?) I nedá čtenáři ve tvář dílku, jež je přítomné i součást naší dnešní duchové skutečnosti, nevzpomínat v jeho zrcadle na minulého člověka, jehož mučednické smrti nikdo posud, na kolik známo, veřejně nevzpomněl.

Humorista

Běda spisovateli, jemuž v Čechách je vpáleno na čelo toto znamení hanby. S malými výjimkami (jsou snad jen dvě: Ignát Herrmann a Jaroslav Hašek), toto razítko znamená u nás uměleckou méněcennost. S představou humoru se v české mysli pojí představa nevážnosti. I Neruda trpěl za to, že měl humor. Karel Poláček dlouho trpěl za to, že měl, jak se zdálo, jen humor. Dokonce jen, tvrdilo se, slovní humor, aniž si kdo blíže všiml, v čem ten slovní humor spočívá, i když ten humor, zejména v soudnickářství, »dělal školu«, jak zní fráze, a našel na příklad ve Františku Němci zřejmého následovatele. Humor ten zábavně působil, čímž hověl prvnímu a původnímu účelu, zejména novinářskému, s promínutím zásluh: na rozdíl od oblíbené u nás lyriky taktéž často jen slovní (zejména na jevišti), ale ceněné obvykle dosti vysoko. (Nebylo nadarmo, že Karel Poláček všemu planému u nás, ať to bylo v literatuře, v politice či v administrativě, s pohrdáním říkal na oplátku »lyrika«). Tímto zábav-

ným působením se celkem vyčerpával zájem o tom, co se u Poláčka zvalo »slovním« humorem.

Další oblíbený výraz odborný, u nás často (a ne zrovna neprávem) spojovaný s představou humoru, je »genre« čili »žánr«. I Karel Čapek býval ve svých povídkách pro lecko ho jen »žánrista«. Samozřejmě jím býval Karel Poláček s přízvukem zlehčujícím. Dobře rozuměno, přízvuk ten ovšem nijak neplyne z podstaty »žánru« samotné, ale ať tak dím, z kursovni hodnoty, v jaké to slovo koluje na literární burse. Ale patří na ní snad podnes k náležitosti, jimiž je vybaven zatykač na »humoristu«, jakožto na původce druhé či případně třetí třídy. Je to třída, do níž se shovívavostí o málo uznalejší, zato z paradoxu podezírající, bývá zařazován ten, kdo říká věci lehce, jakožto autor »duchaplný«. Přitěžující okolností, dostatečnou k odsudku, stává se toto zařazení ve tvaru jména podstatného jakožto »duchaplník« a »duchaplnictví«. Možná z obavy před Scyllou duchaplnosti český humor, viz film, upadá často do Charybdy humoru zcela bezpečně ducha neplného, možno říci duchaprázdného, zvaného humorem pivním.

O slovním humoru Karla Poláčka není tím vším řečeno nic. Je třeba se podívat, v čem vlastně vězí jeho podstata.

Parodie fráze

Pohrdavým výrazem »slovní lyrika« nebo »slovní humor« má být patrně naznačeno, že ta lyrika či ten humor postrádá hutnosti, obsahu. Že nevyjadřuje věci, že jen zvoní rolničkami slov.

Přirozené, slova za to nemohou. Slovo není rolnička, slovo se rolničkou teprve stává, a to cestou zneužití. Každé slovo je původně básnický tvůrčí čin, a teprve oběhem přes tisíce rty se jako peníz omílá, stírá, chudne obsahem, šedne a všední, až je vyprázdněno na holou manifestační přísahu a je z něho kýč, fráze, šablonka.

Velcí básníci obnovují a obrozují slovo, plnice je znovu smyslem, obsahem, hodnotou. Jdou ke kořenům a pramenům řeči, zasutým šterkem zneužívání, a omlazují ji. Za takové tvůrčí dílo bývá chválen Vladislav Vančura, býval Karel Čapek, ač každý z nich šel na to jinak: Vančura, dobývá ze zapomenutí slavnostních a svatých slov ze slovníku přeshlých věků, starých vazeb dřevovězbových vonných, větných kružeb dávné tíhy. Čapek, shýbá se k mluvě lidové, jako Neruda, o němž praví Šalda, že zvedal s dlažby slova nemytá a nečesaná. K mluvě řemeslné a odborné, novinářské a kuchyňské, ale vždy se sluchem, pro život poučeným ryzí mateřštinou rodného kraje pod Krakonošovou zahradou. Se záměrem charakterisačním šel někdy až k parodii některého toho výraziva, vrcholně ve »Válce s mloky«, jež je v mistrné satirě zrcadlo snad všech jsoucích slohů, všech češtin své (to jest Čapkovy) doby, od politické a diplomatické po pensionátní.

Karel Poláček ve své básnivosti vyšel vůbec od slova. Na ruby postupem Vančurovým vyhledával nikoli ryzí rudu jazykovou, ale právě zneužitý šterk, odhodnocenou strusku, škvárový odpad. To, co Čapek dělal mimochodem, zvolil za východisko. Všiml si škvíry mezi slovem a obsahem, výrazem a myšlenkou, tvarem a skutečností, vazbou a jejím užitím. Vnikl touto škvírou do duše člověkovy a vystříhoval jeho obrys jako siluetu na tomto rozmezí pravdy a lži. Charakterisoval ho mírou tohoto rozdílu. Sám na sebe prozradil klíč ke své lidské grafice a barevné litografii, napsav kdysi sloupek (není této chvíle, bohužel, po ruce), který začínal asi takto:

»Kýho výra, desátníku,« pravil vojín Svoboda, »zdá se, že jsme obklíčeni.« Pravil-li vojín Svoboda »kýho výra,« dlužno upříti mu existenci.

Jinými slovy, postava vojákova je špatně vystižena výrazem »kýho výra«. V dalším pak dokazuje Poláček, že »kýho výra« je nedobrá literární fráze.

Tím víc by mohlo překvapit, že valná většina spisů Poláčkových je sepsána ze samých nedobrych frází lite-

rárních či z literatury odvozených cestou zneužití k potřebě stavů a tříd společenských, přeshlých tisícerymi ústy v tuhou konvenci, téměř liturgii tu maloměstákovou, tu novinářskou, jindy žebráckou, vojenskou, politickou. Sběratel politických frazeologií (Bouřlivý, dlouhotrvající potlesk — viz. dr. Karel Kramář) užil své podrobné znalosti fráze aby její příznačnou čarou kreslil svou karikaturu člověkovu. Jejím dokumentárním rysem realisticky karikoval konvenci. Touto konvenční cestou dospěl výsledku zcela nekonvenčního: oblékáje své postavy v roucho jejich konvence, jejich životní lži, jejich dobové, třídní či stavovské pósy, jejich nepůvodnosti, nemyslivosti a citové tuposti — oblékáje je takto, obnažoval je. Usvědčoval je jejich vlastními slovy. Na rozdíl od spisovatelů, do násilí a do úmuru hledajících vlastní a za každou cenu básnicky (nebo pabásnicky) původní výraz, Poláček právě naopak duši člověkově nastavuje zpovědní zrcadlo jeho hříchů proti duchu.

Jeho slovní humor tudíž, takto zblízka pohleděno, slovním humorem není. Nýbrž je to humor situační a charakterový právě tak dobře, jako třebaš Twainův, Gogolův, Haškův, zřeno k methodě: tedy humor naskrze věčný. Technika však, již ho dosahuje, je naskrze původní, v té důslednosti sotva kdy ve skutek uvedená, u nás, běžně vzpomínáno, asi jedinečná: je to parodie fráze. A skrze ni parodie frázistova.

Realista

Usvědčovat postavu jejími vlastními prostředky je nesporné to, čemu se v učebnicích říká »charakteristika nepřímá«, a co na rozdíl od charakteristiky »přímé« platí za stupeň umělecky vyšší (dnes už snad jediné uznávaný za umělecký).

Znamená to zároveň, ve smyslu užším a širším, to, co se běžně zve realismem, ať už je míněn realismus jako světový názor a literární směr, vzniklý v minulém století, či prostě pozorovací metoda umělcova, jež se svým způsobem a svou měrou snaží představit věci k jejich podobě i podobné pravdě. Je to směr či spíše metoda nebo technika, jež stejně jako romantismus a stavebná klasika bývá krupěji rozpuštěna v každém velikém umění od Illiady a Oresteje po Strindberga i Dostojevského, slovem Shakespearovým, zhruba po paměti vzpomenu: podržeti přírodě zrcadlo, ukázati pravdě její tvář a času i věkerému věku jeho tvar i otisk...

Aniž byl Shakespearem či Dostojevským, Karel Poláček, maloměstácký mudřec, až do morku kosti střízlivý, občanský věčný a milostně zamklý (jak malou celkem úlohu má v jeho díle erotika!), byl realista z přesvědčení, a to fanatického. (Snad proto tak nenáviděl lyriku — s výjimkou ovšem básníků velikých.) A byl realista, jeho slohem mluvno, vyznání ruského. Jeho trojhvězdi se zvalo Turgeněv — Dostojevskij — Tolstoj. Možno pak bez okolků sdělit, že mu především udělal Tolstoj. Když Poláček zmrzel zlehčující název humoristův, že se pustil do svých vážných románů, Tolstoj se v nich pozornému čtenáři projevil jako přímý vliv — ne sice světovým názorem, ale methodou, technikou, uplatněním postřehu. Stačí namátkou vzpomenu v »Hlavním přelíčení« hodinovou návštěvu na lidové slavnosti, kde vidí pouťový stánek, jeho osazenstvo pod čadící a blikavou karbidovou lampou: obraz, který se mu vrací ve chvíli popravdy jako poslední záblesk vědomí, zastíraje onu skutečnost smyčky na šti. Všecek ráz, rytmus i kolorit příznačného toho refrénu ihned připomene sen Anny Kareniny o muzíka, mumlajícím francouzská slova, který se jí vrací ve chvíli sebevraždy pod koly jedoucího vlaku. Poláčkovo líčení vybuchujícího granátu, vůbec intence jeho tažení v Halici při vsi nezávislosti přec rázem vzbouzí vzpomínku na Kutuzovo tažení po Rakousku a po Moravě až ke Slavkovu, jak se vyčte z »Vojny a míru«.

Dalo by se tak vystopovat mnoho obdob jiných, včetně techniky povlových přechodů, tak bezděčných, jak v životě bývají, u Poláčka a Tolstého. Dalo by se i na

díle Poláček zjistiť ještě hejno podružných znaků, jež by přispěly k jeho výkladu. Stačí však tyto nejpodstatnější, aby se s plným pochopením a teskným požitkem vychutnala tresť jeho povídky posmrtné, napsané téměř beze vší pochyby v myši pasti německého vpádu, v židovské šibeniční lůžce nového ghetta, v posledním neuprosném zajetí babylonském, z něhož nebylo návratu.

Bylo jich pět

Je snad příznačné, že v této patrně poslední próze Poláček nevyšťupuje žid. Mezi všemi postavčkami jeho pražského maloměsta, jehož české židy tolikrát zpodobil právě v jejich českosti, není ani stopy po nearijci, není-li jim náhodou obchodní cestující, který se jednou mihne, jsa téměř jen slovo. Vnučká to představu, že se Poláček, Němci z národa vyloučený, tím vzdorněji k němu přimkl, že se s ním ztotožnil tak, aby v českém židu neuznával ani stín odlišnosti, ani zrnko zvěci podružného nářečí, ještě méně: hantýrky, argotu. Neméně příznačné se zdá, že se vrátil svou povídkou zřejmě do maloměsta svého dětství a vůbec do dětství.

Neboť »Bylo nás pět« znamená: bylo nás pět kluků. Je to povídka o dětech a dětská. Není to oblast zbrusu nová u autora »Edudanta a Francimora«. Buďte hned zjištěny její nejnápadnější rysy: první, že tato dětská povídka na rozdíl od přemnohých je prostá jakékoli cituplnosti sebe utajenější, jakéhokoli postoje — tak oblíbeného — jenž by se skláněl nad milými broučky, řka: hle, dětská duše, svět pro sebe, vizte, dospělí, jak zajímavé. Nikoliv: Poláček s postavami své povídky nakládá právě tak, jako by to byly postavy lidí dospělých. Nebere je vážně o nic více ani o nic méně než kteroukoliv jinou postavu svých románů. Jsa pak čist od cituplnosti, nedopouští se ani opaku, aby s bujností nadšení ukazoval kluky v jejich rošťáčinkách s vyzývavým posunkem: nejsou to darebové k pomilování? Lze jim odolát? Nic takového.

Posléze ani se nezaměstnává nějakými hlubinami nepochopeného dětského utrpení, chorou duší mládí, utištěného či pokriveného tupým nepochopením dospělých, nervovou slabostí a skreslujícími hrůzami nějaké andělské či ďábelské mimořádnosti. Přes jednu řádnou spálu jsou to děti, děje i dílko naprosto zdravé, průměrné a normální, prostě takové, jakým sluší nejlépejší přívlask v uměleckém díle: typické.

Jsou jimi krom všeho proto, že je Poláček vidí naskrze věcně, přesně a objektivně: téměř vědecky. Definuje-li český badatel o právu původském, dr. Karel Scheinpflug, umění jako »onen druh poznání, který se vědecky vyjadřit nedá«, tedy živoucím dokladem takového poznání je Poláčkova dětská povídka, která ve své dokonale rovnováze upomíná na jeden skvělý dětský román francouzský, Pišatel lituje, že jméno autorovo vypadlo mu z paměti, aniž má té chvíle možnost si je najít. Ale znalci si jistě vzpomenou, kdo napsal vesnický román dětský »La Guerre des Boutons«, »Knoflíkovou válku«.

Tím překvapivější je nadosobní odstup v Poláčkově povídce, že je celá psána v první osobě »Já-románů« jako nejsubjektivnější cituplnůstky. Sloh pak, jímž je psána, přivádí k samým kořenům poláčkovské parodie fráze, která se během času stala přímo stavebním jeho kamenem. Je to podivuhodně přirozené, zcela ústrojně sloučené školního úkolu s klukovskou hantýrkou a dětskou bezděčností, včetně přísady venkovského místního nářečí.

Bylo by třeba rozboru velmi podrobného, aby vynikla síla toho, na pohled nemotorného, vpravdě ale nadmíru tvárného jazyka, plného bohatých obměn, kde se kříží dětská bájivost s věcným postřehem. Jenom namátkou stůj náhodná ukáзка:

»My, kteří spolu mluvíme, chodíme se koupat do Kalhot nebo ke Klobouku.«

Cizinci se táží, odkud tato jména svůj původ vzala? Odpovídám, že tato jména pocházejí od nepaměti. Poněvadž všichni hoši, co se chtějí koupat, musí se nejdřív svléknout do naha a pak v náručí si přenést všechny šaty na druhou stranu. Poněvadž tam je vysoký břeh a není tolik kopřiv a všelijakého roští jako na první straně.

Před dávnými lety se přihodilo, že jeden kluk při přenášení upustil kalhoty. On o tom nevěděl a kalhoty mu uplavaly. On se nazývá Rudla Venčlíků. Dneska už je veliký chasník, vyučil se nožířství a prodává kudly o jarmarku. Pročež to místo se nazývá U kalhot.

Zrovna to samé se stalo Honzovi Pivcovému, ale na jiném místě. Tomu při přenášení šatů uplavala klobouk. Honza Pivců je už ženatý, má výrobu sodovky a prodává karbid. Pročež to místo se nazývá U klobouku.

Bylo by třeba rozboru neméně podrobného pro děj zdánlivě nijaký, vpravdě však složitý a rafinovaný, husté skladby, ač jsou to v podstatě jen dějiny půl druhého či dvou let klukovské duše (ostatně bez obvyklého důrazu na kalendářním koloběhu), v nichž vynikají zejména, řeklo by se: dějiny diplomatických vztahů mezi pěti kluky přímo velmocensky spleťtých. Viz ukázkou z cesty ke Klobouku:

»Tak jsem se s ním nebažil, ale schválně jsem dával pozor, jestli půjde sám nebo s námi. On dělal, jako když jde sám, ale já jsem poznal, že jde s námi, ačkoli dělal, jako že ne...«

Potom tento diplomat velkolepým gestem skočil odvázně s příkré stráně, aby na ostatní velmoci udělal dojem. »Nic se mu nestalo, jenom koleno si trochu odřel. Všichni jsme si oddychli a začali s ním mluvit.«

Kolik hlubokého dušesloví, přesně vyjadřěného, je v tomto obratu z mnohých, kolik mistrného vidu, kolik se z něho v klasické prostotě, čisté od sebe menšího slovního pozlátka, vyvodí epické síly, v určitých zatačkách i dramatického napětí, nelze v mezích rozjímání podrobněji dokládat. Lze tak o to méně, že od skromného počátku o koňské hlavě na vývěsním štítě povoznictví až ke složitému vidění závěrečného onemocnění spálou povídka je pletena s úpornou těsnotí perského koberce v tisíce větných uzlíků:

»Když jsme se hrnuli ze školy, tak jsme moc křičeli a utíkali, jenom Páta Karel krácel k domovu slušně, jelikož je pitomec.«

Jedinečná je psychologie ctností, která hrdinu posedne, když do městečka přijede cirkus, a běží o to, aby se hrdina směl jít podívat na představení:

»... jedl jsem polévku s kapáním, ačkoli ji nerad, a koukal jsem velice ctnostně. Když jsem dojedl oběd, tak jsem pravil silným hlasem: »Díky tobě, Bože, za ty dary« a tatínek se podíval na maminku a maminka se podívala na tatínka, a chvíli se na sebe koukali... Vůbec ani trošilinku jsem se nepral s Rampepurdou« (to je přezdívka pomocnice v domácnosti), »ačkoli ona sama začínala. Ale pravil jsem jí jemným hlasem: »Milá Kristýno, nech mě být, já tě také nechám...« Chodil jsem pomalu a spravedlivě, koukal jsem se ctnostně...« — až posléze tatínek shledá: »Matko, ten náš Péta se mně nechce líbit«, a vyloučiv nemoc, podezírá: »Mně se zdá, že něco provedl a teď se bojí, že to praskne«, kdežto Péta se co večer modlí modlitbu, kterou sám vynalezl, jelikož jsme ji v nábožce neměli. Amen.«

Její začátek se čte:

»Božíčku milý, dopust, abych uviděl všeska představení cirkusu, jakož i dravé zvířete, což jest za poloviční vstupné. Všichni hoši tam budou a já bych nesměl? Za to ti slibuju, že budu pilně obcovat službám Božím a až bude písemná práce, tak si dám pozor, abych měl vnější úpravu velmi úhlednou a neudělal ani jednoho kance. Za to, ó, Panebože, můžeš mít ode mě, co hrdlo ráčí. Budu hodný porád furt, i když mně hoši budou nadávat, že jsem jako ten svatý Utrinos...«

A tak dále. Od věty k větě, od slova ke slovu je tkáň příběhu do plna utěsněna, úsporně napjata bez proláklínky a povolení, bez jalové vycpávky. Upomíná v té své vypracovanosti, byť rázem zcela jiná, na český román, taktéž vzniklý ve válce a taktéž v podstatě dětský: na »Trináctou komnatu« Vladimíra Neffa. (S malým doslovem, neméně dokonalým v »Marii a zahradníkovi«). Jako tyto dvě knihy Neffovy, tato prostší Poláčková mají jakost figurálního perského koberce.

V gobelinu Poláčkové krom toho najde se ještě téměř jako značka vetkáno mistrné místo školy Tolstého: popis, jak Petru Bajzovi (tak se hrdina jmenuje), vypukne spála. Místo přechodu tak skvěle povlovného, tak přirozeně stupňovaného, že do horečných vidin klukovských i čtenář sám sklouzne, nevěda jak.

Únik do života

Kromě jiných Neffův román a Poláčková povídka mají ještě jednu vlastnost společnou: vznikajíce v době otroctví a nemohouce se s ní vypořádat, obě jsou zcela odvráceny od doby, stojí k tehdejší přítomnosti zády, jako tak leckterá jiná prósa česká: ať Karla Konráda »Postele bez nebes«, Jana Drdy »Městečko na dlani« či Eduarda Basse »Cirkus Humberto«.

Před nimi, v čase mezi dvěma válkami a v čas války první, kritika s oblibou označovala takováto díla (či podobná) jako umění »úniku ze života«. Byla by krátkozraká křivda, tímto názvem označovat díla, vzniklá za německého vpádu. Bylo by to, jako kdyby někdo chtěl, aby se v ponorce pod vodou otvíraly větráky. Bylo hmotné, prakticky nemožno čelit tomuto tlaku viditelným odporem a naopak ovšem nemožno mravně jít s ním, jak si toho vyhrůžně žádal Emanuel Moravec, vyčítaje českým spisovatelům jejich neochotu.

Nežádal si toho arci od žida Poláčka. Ten mohl psát věru jen pro zásuvku, až příliš přístupnou gestapu. Příkrčen ve svém brlůžku, nemohl proti nesmyslnému peklu protestovat jinak a více, než odvratem od toho, co se tenkrát pouhým zneužitím slova zvalo »životem«. Nemohl čelit »dějinné době« a »velikému věku«, který ho dříve či později z jeho chudé nory v podstřeší neodvratně vyplaví jako sysla, aby ho smetl po lopatě nejděsnějších potup a nejmrzčích útrap jako odpaděk do spalovny — nemohl této době, té skutečnosti, tomuto podživotu nezbahnělejšího temna čelit jinak ani lépe, než tím, co je v podstatě jeho povídka: odvratem do dětských vzpomínek. Silou světa, v němž ještě děti byly dětmi a člověk člověkem, kdy život sebe nedokonalejší přece měl výkyv od mravní rovnováhy nepoměrně menší, kdy základní lidské pravdy nebyly pokrouceny, znetvořeny a zapřeny nadobro. Čelil mravní i tělesné smrti únikem do života, což je rub formulky i jejich předsudků a mučedníkovy koruna neuvadlá!

J. Brdečka

Trampoty s lidovým filmem

V našich kinech, městských i venkovských, běží nyní český film, volně natočený podle jednoho Morávčova románu. Tvrdí se, že Morávek je dobrý lidový autor a tvrdilo se, že také Průlom bude dobrý lidový film. Ale po premiéře vyskytly se polemické hlasy, posuzující tento snímek nepříznivě a to právě s hlediska té filmové kategorie, která je určena pro zábavu a poučení nejširších vrstev.

Lidový film — pojem na prvý pohled jasný a přece, při bližším pozorování plný problémů. Je zbytečné si zapírat, že pro většinu nás má tento pojem trochu nepříjemnou příchuť, protože připomíná nekonečnou serii českého filmového haraburdí, všechny ty Cácorky a paní Kačky, které zasahují, a Barbory, které řadí. Ať již budou produkty naší státní kinematografie jakýmkoliv způsobem sporné, jedno je jisté: s filmovým brakem vzpomenuť druhu dnešní vůdcové našeho

filmu chtějí bez milosti zúčtovat. Není tedy možno za lidový snímek považovat takový výrobek, který vychází snaživě vstříc špatným instinktům a zkaženému i soustavně ještě kaženému vkusu lidových vrstev. Lidovým filmem bychom rádi nazvali dílo, které vychovává masy esteticky i morálně (estetická výchova je stejně žádoucí) a přihlíží přítom pečlivě k jeho dosavadní všeobecné obeznanosti, nebo prostě, úrovni. Tedy srovnatelnost musí být základním předpokladem takového filmu, jeho základovým zdívkem. Filmař si tu rozhodně nemůže dovolit vyšší filmovou matematiku. Říká se sice, že nanejvýš dokonalé umělecké dílo je stejně přístupné estetickému labužníku, jako nejprostšímu člověku, jemuž denní dřina nedovoluje soustředěné kulturní studium. Takové tvrzení sice vyhlíží efektně, ale ve skutečnosti málokdy odpovídá pravdě. Ba, řekl bych, že vzhledem k dnešním problémům vztahu mezi umělcem a masami zní hodně demagogicky. Ve filmu to platí dvojnásob a to z důvodu dosti pozoruhodného a velice příznačného pro způsob vývoje světové kinematografie. Žádná umělecká disciplína totiž neprošla tak překotným světovým vývojem, jako film. Lze dokonce říci: kinematografie nejen že se vyvíjí, ale dokonce dělá pokroky. Neboť vyvoj v dějinách umění, to znamená nějaké zdokonalování, nýbrž přechod z jedné formy do druhé, z jednoho obsahu do druhého. O pokroku lze tu mluvit jen v technice. A film je právě podivuhodným skloubením umělecké tvůrčí síly a techniky. V žádné jiné disciplíně nehraje technika tak nesmírnou roli, jako ve filmu, a nemá také takového vlivu na výtvarně uměleckou nebo obsahovou stránku. Stačí si vzpomenout, co že znamenal technický vynález pohyblivé kamery pro scénaristického a režijního umělce.

Nuže, ten mocný podíl stále se zdokonalující techniky působí, že starší filmy, třebaš i myšlenkově velmi bohaté, připadají nám často nepříjemně zastaralé. Nemám na mysli jasnější obraz, lepší zvuk a podivuhodnější stavbu. Nikoliv, chci říci, že ten či onen technický vynález pomohl umělci lépe vyjádřit jeho tvůrčí myšlenku. Jde tady skutečně o pokrok a nikoliv jen o vývoj. (Ten ovšem probíhá souběžně, ale zde prozatím nenalézáme důvod, proč bychom o něm mluvíli.) Nepříjemnou stránkou technického pokroku je ovšem to, že ve své překotnosti předbíhá síly filmového umělce, znemožňuje mu klidné a soustavné zažití svých možností. Hle! Ještě nebyly využity všechny zázračné možnosti různouhých optik — a již přišel zvukový film. Ještě nebyla esteticky ujasněna ani zásadní funkce filmového zvuku — a již přišel barevný film. Ten se topí v estetické bezradnosti — a již je na obzoru film plastický. Tak závatrný postup mate i mocné tvůrčí duchy. Nicméně jdou rychle kupředu, nechávajíce za sebou šik epigonů a ještě dále mocnou armádu filmových řemeslníků, kteří přezývají a rozměňují (také však zjednodušují) umělecké, několik let staré výboje těch, kteří krácejí v čele.

A tu je již třeba, abychom se vrátili tam, odkud jsme odbočili: do filmové historie. Řekli jsme, že tvůrce lidového filmu nemůže si dovolit pracovat s vyšší filmovou matematikou, neboť obec školených filmových matematiků v řadách diváků je nevelká. Každý ředitel půjčovny naší i zahraniční vám potvrdí, že filmy takového Claira nebo Eisensteina jsou konec konců daleko méně úspěšné, než fabrikáty konvenčních řemeslníků, jejichž konvence vyhovuje masám daleko lépe, než odvážný umělecký výboj. Neboť, objektivně řečeno, dosud masy chodí do kina, ne aby se umělceky a mravně povznesly, nýbrž pobavily. Takové tvrzení není plodem spekulace. Pramení ze studených půjčovenských čísel. Jak nesmírně těžké tedy bude vytvořit dobrý lidový film tak, aby se běžný návštěvnícký vlek nažral a umělecká koza zůstala celá! Je vůbec možný takový kompromis? Pokud si vzpomínám, u nás se považovaly za dobré lidový film tyto snímky: Naši furianti, Tulák Macoun (!), Advokát chudých, Skalní plemeno, Nebe a dudy. Nejsem přece jen takový pesimista, abych řekl, že výše už nelze jít. Věřím dokonce, že může být vytvořeno dílo právě tak vysoce umělecké, jako vysoce srozumitelné, t. j. dokonalý lidový film. Věřím, protože jsme takový film viděli všichni, umělci, novináři, úředníci, řemeslníci i dělníci, a líbil se nám všem. Mám na mysli Čapajeva. V něm bychom našli některá pravidla, podle nichž lze vyrobit dobrý lidový snímek, na kterém si pochutnává i labužník.

Konec konců děj Čapajeva je nesmírně prostý, takřka bez zápletky. Neboť co zde třeba spíše považovat za dějové zauzení: to, že Čapajev se chytne do křížku s politickým komisařem, nebo okamžité opominutí potřebné ostrážitosti, která způsobí jeho záhubu? Obávám se, že ani jedno, ani druhé není dostatečně tím, co obvyčejně nazýváme dramatickou zápletkou. Ostatně čím dále se pohřizujeme do rozboru Čapajeva, s tím větším údivem zjišťujeme, že jde vlastně o hluboce založenou psychologickou studii, kde děj je stavěn jen jako pozadí, jež má zdůraznit charakter ústřední postavy. Tedy psychologie typického jedince. Jak těžké téma! Ano, téma, které jsme dnes zvyklí přidělovat jen nejintelektuálnějším filmovým umělcům, slouží tu za podklad filmu pro nejširší vrstvy. Právě tak pramálo prostinká je i ústřední, politicky výchovná myšlenka filmu: sovětskému režimu nestačí, aby jeho bojovníci byli obdařeni oddaností a chrabrostí. Ne, taková chrabrost se může stát i v daném případě bezcennou, není-li opřena o vnitřní kázeň, o chladný a ostrážitý rozum. Ten tichý politický komisař nenosí v hrudi Čapajevovo lví srdce. A přece je pro Sověty stejně důležitý, jako hrdina Čapajev, který nakonec podléhá právě vinou neukázněné citovosti. Ano, to všechno se tu říká divákovi a říká se to s názornou jasností, jež osvětluje na biblicky prostých příkladech složité psychologické záležitosti. A pak: ideologie tu nikde nedusí životnost postavy. Čapajev není vybudován jen na jedinou fasádu, s níž by si divák přečetl politicky výchovnou tendenci. Nikoliv, scénárista postavil Čapajevův charakter se všech stran, které snad ani nejsou ve vztahu k ideologickému poučení. A přece tak složitou stavbou nezatemnil ideový program filmu, nýbrž, k jeho prospěchu, prohloubil životnost ústřední postavy.

Co však je tu ještě důležité: úcta k historii, odpor ke zkřivení historických fakt. Nebylo přece nic snazšího, než vylíčit Čapajevovy partyzány jako hodné Fridolíny, kdežto bělokvardějcům navléci podoby zlých Děťtichů. Ale Čapajevovi tvůrcové se nebáli pravdy. Řeknou bez obalu, že rudí okradou sedláka právě tak, jako bílí. Napíší si do scénáristy postavy partyzánských lupičů a zrádců a, naopak, bělokvardějského pukovníka se odváží přizdobit soucitem. Klobouk dolů před takovou objektivitou, kterou bychom už málem pověsili na hřebík jako nevhodnou rekvizitu pro lidový film.

Zelbohu, úcta k historii vyskytuje se jen zřídka v hlavách mužů, kteří dnes u nás připravují dobové filmy s ideologickým zaměřením. V tomto směru slibují ještě českému divákovi pro příští půlrok zajímavou podívanou.

Představte si film o historických událostech, předcházejících bělohorskou bitvu: pokrokoví čeští stavové chronicky upějí pod zabeđenou dvojici místodržících, Slavatu a Martinicem. Nakonec to stavy dohřeje, jdou na hrad a vyhodí místodržící z okna. Naštěstí se k tomu připlétá císař Ferdinand. Vidí, kterak se pan Slavata i Martinic nějak těžce sbírají se země. Má z toho tak trochu legraci, ale protože je císař, nesmí to dát příliš najevo. Proto jenom poklepe místodržícím na rameno a navrhne jim přátelsky, aby šli do pense. Pak se ještě obrátí k českým stavům a zahrozí na ně prstíkem: — I vy čtveráci! Tohle mi po druhé nedělejte! — Čímž je celá záležitost skončena...

Cože, nevěříte, že bychom mohli něco takového natočit? Doufejme, že ne. Rozhodně však jsme už viděli náběhy k tak volnému pojetí historie. A právě v Průlomu. Tam se tedy setkáváme s pokrokovými horníky, kteří neustále trpí ústřiky od zabeđených konšelů. Naštěstí však horníci naleznou mocnou ochranu, a víte v kom? V zemském místodržícím! Tak už tohle je silná licence. Jsme v šedesátých letech, kdy se vládní činitelé s hrůzou dívají na vše, co jen zdaleka vyhlíží jako třídní uvědomělost, a kdy na místodržitelském stolci sedí pan Meczéry, kterému jdou Češi srdečně na nervy. A tento typický představitel monarchické byrokracie se bez váhání postaví na stranu českých horníků! Snad někdo namítne: to je právě ta objektivita, to je ten soucinný bělokvardějec z Čapajeva! Ne, to nemá s objektivitou nic společného, to se spíše blíží nesvědomitému nakládání s historickou skutečností.

Ale děj se vyvíjí dále. Horníci tedy vědí, že na jejich straně stojí místodržící, vědí, že v něm mají mocného ochránce, že s jeho pomocí vyhrají svoji věc. A nyní scénárista učiní krok, kterým dovede zbavit své horníky na-

šich sympatií. Neboť tito lidé si vykládají místodržitelskou blahovolnost jako ochranný glejt ke svévolnostem. Chytanou prostě konšely za nohy a ruce a vyhodí je z okna. A co čert nechce, připlete se k tomu pan místodržící. Čekáte, že tehle kovaný Rakušák, ten rozený oufada se zděsí nad takovým porušením autority. Vždyť jsme v letech šedesátých! Kdepak, to všechno nevádí. Horníci konec konců vědí, že si u pana místodržitele dělají dobré oko, protože, jak následující scéna ukáže, on není nijak zaujat proti takovým švandám. Naopak, ironicky požádá svrženého starostu, aby šel do pense, a resignovaně nařídí, aby byly vypsány nové volby, které, mimochodem, nebudou horníkům nic platné, protože, vzhledem ke svým majetkovým poměrům, nemají volební právo.

Ano, natáčíme hodně lidových filmů. A nechť jich hodně propaguje heslo: Lid si vládne sám. Ale neházejme přitom pravdu na Prokrustovo lože. Nevypadá to totiž dobře.

život a instituce

Dr Richard Gregor

Závodní rada jako zaměstnavatel

O právu na práci

Neдавно uveřejnil profesor právnické fakulty dr. Fr. Štajgr stať o právu na práci a pracovním právu. Rozlišuje ostře oba pojmy a dospívá k závěru, že »právo na práci« je jednotlivcovým nárokem na to, aby mu byla opatřena práce, z jejíhož výtěžku by mohl žít (za předpokladu, že se bude o ni ucházet). Naproti tomu »pracovním právem« je souhrn právních ustanovení, upravujících poměr z a m ě s t n a n c e k z a m ě s t n a v a t e l i. Chci se zmínit o jiném právu na práci, které není právem veřejným, nýbrž soukromým a které není nárokem vůči státu, nýbrž vůči určitému zaměstnavateli. Mám na mysli právo na práci osoby ve služebním poměru, tedy zaměstnance, a to právo, opírající se o smlouvu služební, resp. pracovní.

Ve svém pojednání opírám se o praktický případ, který je součástí delší již historie, v interesovaných kruzích dosti známé. Významný, veřejně činný muž razil pro ni označení:

cause célèbre.

A jde skutečně o zajímavý, snad ojedinělý spor, na který bylo už s obou stran vyplýváno mnoho právnické dialektiky. Snad se k němu jednou ještě vrátím zvláštním pojednáním v odborném časopise na širším podkladě za použití příslušné právní literatury a judikatury. Zde bych se na něj rád podíval bez brýlí mámení podle receptu znamenitého právníka, zvěčnělého senátního presidenta nejvyššího správního soudu dr. Jaroslava Říhy. Byl před mnoha lety okresním soudcem ve městě, kde jsem začínal advokátní praxi, a říkal mi jako mladému koncipientovi: »Když máte zvláště těžký případ, zapomeňte na chvíli na právní dedukce a argumenty a podívejte se na věc prostým lidským rozumem a právním citem. Často přijde te na řešení, pro které se vám pak už právní odůvodnění podá samo sebou.« Pokusím se tedy s tohoto hlediska vyloupnout jádro věci, aby i pro laického čtenáře vynikla podstata sporných stanovisek a aby si mohl učinit úsudek.

Přitom se však nemohu vyhnout ještě některým jiným dnes aktuálnějším tematům a ožehavým otázkám. Budu se musít na př. ujmout toho tak často paušálně odsuzovaného starého právního řádu jako nakonec posledního útočiště těch, kdo hledají ochranu svého práva na práci, když několikráté kautely, vytvořené už novými zákony, selhávají nebo ještě nefungují. Nejednou jsme četli o ztrouchnivělých paragrafech a zaprá-

šených sbírkách zastaralých judikátů, které se nehodí do nové doby. Ale v našem případě právě ten, kdo brání v právu na práci kvalifikovanému, plně výkonnému zaměstnanci bezvadné kondice duševní i tělesné, jehož služební poměr nebyl snad »fakticky skončen« ve smyslu zákona, nýbrž pravoplatně dosud trvá, a kdo se dovolává těch starých judikátů, vzniklých v docela jiných situacích a za vlády názorů a zařízení, jimž socialistická republika vypověděla nesmiřitelný boj, není nikdo jiný než — Z. R., závodní rada!

Je to arci ZR zcela zvláštní, iregulární jak svým vznikem, tak svými názory. Všude jinde, i tam, kde původní volba byla provedena formou demokratickou, došlo již k revisi a někde i k opětovným novým volbám, takže snad ve všech jiných významných podnicích je aspoň dnes už uplatněna kardinální zásada, že všechna moc pochází z lidu, tedy i moc ZR (závodní rady) z vůle zaměstnanců. Ne tak v našem případě. Tato ZR se s omlibou nazývala »revoluční« a z jejího středu vyšel okřídlený výrok, že je revoluce a že žádné zákony neplatí. Pro ni však neplatily ani t. zv. zákony revoluční, t. j. směrnice ÚRO a jejího předsedy. Porušovala na př. předpisy o čestných soudech tak hrubě, že to nelze kvalifikovat jinak, než jako neomluvitelné porušení odborové disciplíny. Nedostí však na tom, ona se dokonce odvážila v úředním řízení tvrdit, že všechny tyto přehmaty byly schváleny — odborovou organizací! Ba troufala si nabídnout, že o tom přinese její potvrzení.

Věc samozřejmě zhola nemožná, neboť co by to znamenalo? Přece nic méně než že ÚRO, jejíž směrnice byly v počátečním chaosu jedinou nadějí a zárukou, že nebude popuštěna uzda vši zvůli a mstě i vyřizování osobních účtů, proti čemuž tak vehementně vystupoval nejen předseda ÚRO, nýbrž i členové vlády a Národního shromáždění, spisovatelé a básníci, že táž ÚRO, jejíž referenti kladli závodním radám důrazně na srdce přísné dodržování směrnic, usnesených po zevrubných poradách na několika schůzích a všem ústavům i závodním radám jako závazné předpisy doručených, jejíž funkcionáři dále i v tisku (na př. J. Mašek v Práci, Fr. Jungman v Rudém právu) připomínali naléhavě závodním radám, že jsou povinny řídit se směrnicemi odborové organizace a podřídit se jejím orgánům a že případy sporné musí být předloženy plenu zaměstnanců, že tedy ÚRO proti tomu všemu, co takto veřejně hlásala a zaručovala, byla by snad po straně schvalovala úplně nedbání a hrubé porušování těchto směrnic, nehledíc ovšem ani na to, že i s hlediska revolučního nabyli zaměstnanci subjektivního práva na jejich dodržování. Vždyť i předseda ÚRO zastával se několikrát t. zv. revoluční justice jen s výslovným poukazem na instrukce, kterých se závodním radám dostalo a jejichž dodržení sám ve svých veřejných projevech nařizoval. Třeba dodat, že tato ZR, zřejmě neuznávající nad sebou autority vůbec žádné, si dokonce dovolila v tištěném časopise veřejně demonstrovat proti »zásahům« nejen KRO, nýbrž i samého — ministerstva financí!

Čím má být závodní rada?

Je to tedy jistě prazvláštní ZR, hotové unikum mezi tolika jinými, o nichž dnes, když se instituce již vžila, slyšíme tolik chvály. A co říci jejím názorům na poměr k zaměstnancům? Podle zákona má jediný úkol: býti ochráncem jejich zájmů. Ona se však tak vžila do úlohy »soudu« — která jí ostatně podle směrnic ÚRO vůbec nepříslušela, ano byla výslovně zakázána, byvši vyhrazena jediné zvláštnímu, o ZR odlišnému v čestném soudu — že se pokoušela v úředním řízení dovozovat, že činnost ta je zakotvena v zákoně a na jednom z postižených, který se proti ní bránil, vymáhala za nebezpečného vyhrožování »silami, které proti němu uvedla již v pohybu«, aby veřejně prohlásil, že postupovala — přesně podle zákona a směrnic! Běda zaměstnancům, kdyby nebyl pouhou trapnou kuriozitou názor této ZR, že i nyní,

po revoluci, v ustálených poměrech, záleží všechno toliko na tom, zda ona má k tomu kterému zaměstnanci — bez ohledu na jeho způsobilost a nejúspěšnější činnost třeba po celá desetiletí — důvěru. A to, jak zvláště zdůrazňuje, pouhou subjektivní důvěrou nebo nedůvěrou, jež nepotřebuje žádného bližšího odůvodňování! Tedy jen tak jako v Orientě: ohnutí palce k zemi — hlava dolů! To bychom se ocitli v socialistické republice s ochranou zaměstnanců na hony za kapitalistickým systémem, kde i v případech, kdy zákon připouští pro hrubé porušení povinnosti rozvázat poměr bez výpovědi, musí být tvrzená ztráta důvěry dokázána před soudem objektivními skutečnostmi.

Zbývá otázka, z čeho čerpá tato ZR domněni o svém tak výjimečném postavení, že by mohla nedbat žádného řádu ani kázně. Otázka tato musí zůstat řečnickou, neboť vznik této ZR byl stejně ojedinělý jako její názory. Jinde byly v podnicích sestaveny kandidátní listiny skutečně z těch nejschopnějších a nejdopovědnějších, jak předepisují směrnice ÚRO, a provedeno o nich tajně hlasování, jak je to v demokratických zřízeních všude jediné obvyklé a jak to také později výslovně stanovil dekret č. 104/45. V našem případě však se presentovala ZR ústy svého jednoho člena zaměstnancům sama a bez hlasování lístky, ba i bez dotazu, kdo hlasuje pro ni, omezila se na dotaz, kdo je proti. A přece i tu, v těch prvních dnech zmatku a ustrašenosti, zdvihlo několik kurážných lidí ruku k protestu. Do dneška vzrostl tento počet na většinu již nadpoloviční, která však dosud marně usiluje o provedení nové volby, jako se to stalo již v tolika ústavech jiných. Podle zásad demokracie ztráta důvěry nadpoloviční většiny má vzápětí demisi funkcionářů. Také takovýto skrupulí je však naše ZR prosta a snaží se udržeti se všemožně co nejdéle, tedy teď aspoň do těch všeobecných voleb, jež měly být podle zákona provedeny již 1. května, ale byly odsunuty na podzim.

To bylo nutno předeslat vzhledem k úloze, kterou hraje ve sporu ZR, neboť ona jest, ovšem jen za kulisami, vlastní dramatis persona, ač ovšem spornými stranami jsou zaměstnanec a zaměstnavatel. O zaměstnanci stačí říci, že je to jeden z oněch »zdatných a osvědčených, odborně školených pracovníků«, kteří podle příkazu předsedy ÚRO měli být i při provádění t. zv. čistek zachováni všemožně na svých místech, leč by se snad byli dopustili »zločinu neodpuštělného«. Byl také jediný v podniku, který se tehdy postavil proti členům ZR v jejich funkci samozvaného soudu a v zevrubné stížnosti na ÚRO podal zdrcující kritiku jejich postupu s hlediska nejen právního řádu, ale i směrnic ÚRO, jež měly být právě pro ZR nepřekročitelným zákonem. Ubránil se tehdy také, neboť »nález« ZR, skutečnosti vyvrácený, objevil se absurdním: a byl v tichosti opuštěn. Pro takové případy dal předseda ÚRO jasnou direktivu: přiznat mužné omyl, napravit přehmat a neohánět se prestižem, touto přežilou veteší starých byrokratů. Ani to ovšem neplatí pro naši revoluční ZR, naopak. Zaměstnanec, byv po několikanedělní dovolené povolán znova do služby, kterou pak efektivně vykonával téměř tři čtvrtě roku, byl nakonec nucen nastoupit cestu soudní proti členům ZR pro utržení na cti tiskem, když ztroskotaly všechny jeho až sebezapíravé pokusy — také prostřednictvím ÚRO, jejíž je členem — dosáhnout aspoň minimální satisfakce. Tím ovšem získal v členech ZR nesmiřitelné odpůrce, jejichž vliv se uplatňoval proti němu i tehdy, když byl už později zařazen do normálního hromadného pensionování podle věku, resp. služební doby stejným způsobem jako četní jeho vrstevníci, ač potřebné úřední povolení k tomu nenabýlo dosud právní moci. Podrobnosti by byly charakteristickým příspěvkem k »mravům našeho věku«, ale musím je zde pominout. Stačí zmínka, že se nezalekli ani zhola nepravdivého listivého předstírání jakéhosi »reklidu« v ústavu.

Trochu právního výkladu

Než vyličím v hlavních rysech argumentaci obou stran

v zásadní otázce práva na práci, připojuji pro čtenáře neodborníky trochu právní propedeutiky. Podle zákona předpokládá každá smlouva nějaký důvod, pro který je uzavírána. To je t. zv. *causa*. Prof. Štajgr uvádí »*causam proximam*« smlouvy pracovní: aby mohl zaměstnanec z jejího výtěžku žít. Tomu ovšem nelze rozumět jen v nejúžším slova smyslu získání peněžních prostředků pro život, neboť proč by vstupovali pak do služebního poměru jednotlivci finančně nezávislí nebo jinak existenčně zajištění? Můžeme tedy jistě říci, že *causou* při smlouvě služební je práce sama, především a pravidelně ovšem jako podklad hmotné existence, ale vedle toho a nadto jako pramen mravního a sociálního uspokojení, naplnění smyslu života, vyplnění užitečného místa ve společnosti, činná účast na kolektivním úsilí produktivním, příspěvek ke zduaru společného díla. V republice socialistické, jejímž předním článkem víry je »práci čest!«, vystupují tyto morální, immateriální motivy tím jasněji do popředí. A ve státě, který je nucen provádět hospodářskou rekonstrukci na troskách zbylých po usurpátorech, je práce prvním z desatera příkazů občanských ctností, jak to stále připomínají všichni odpovědní činitelé ve státě, předáci hospodářských a odborových organizací, členové vlády i parlamentu i sám prezident republiky. Bylo-li už uzákoněno i právo na práci lidí, kteří ji nemají, jak by bylo možno bránit v práci lidem, kteří ji mají, kteří ji rádi a ochotně konají, kteří jí rozumějí a úspěšně ji zastávají po celý život?

Třeba si totiž pro náš případ ještě uvědomit, že jde o zaměstnance nejlépe kvalifikovaného, všestranně použitelného a pohotového, znalce ve svém oboru, udržujícího se i stálým dalším studiem au courant, s dlouholetými zkušenostmi praktickými a nadto s některými schopnostmi speciálními, jichž hned každý ani praxí nenabude, jelikož se jednoduše — v apatyce nekoupí. Kromě toho o funkcionáře u zaměstnanců oblíbeného, konciliantního, ke každému ochotného. Referenti z jiných oddělení si u něho podávali dveře a s povděkem kvitovali zvláště to, že se nikdy neomezoval na prosté rozhodnutí věci, nýbrž vždy jim podal, ať ústně ať písemně, i zevrubné poučení odborné. Třeba konečně dodat, že jde o odpovědnou agendu ve velkém ústavu, kde v obtížných případech musili se nejdnou bedlivě radit i zkušení senioři oddělení, takže dlouho potrvá, než noví pracovníci, třeba snad sebeschopnější, budou moci plně nahradit ty, kteří odcházejí do výslužby, a je jich právě v uvedeném podniku najednou několik, mnohaletých praktiků a udržovatelů tradice.

Nyní si však povšimněme otázku práva na práci jen po stránce soukromoprávní. Stanovisko zaměstnavatele můžeme shrnout, pomíneme-li spojitě otázky formálněprávní, které nás zde nezajímají, dosti stručně. Práví v podstatě toto: Vyplácíme zaměstnanci jeho služební požitky v plné výši. Právo na efektivní vykonávání práce svého času mu zaměstnavatelem svěřené zaměstnanec nemá. Prakticky tedy ve svých právech zkrácen není a my jako zaměstnavatelé plníme všechny své závazky vůči němu. »Práva na práci« náš právní řád nezná, leč v oněch případech, kde součástí nároků zaměstnancových je právo na to, aby se v určitém oboru vzdělával a nabyl náležitou praxi (na př. advokátní koncipient, učedník a pod.). Mezi právy zaměstnancovými nikde není právo žádat na zaměstnavatele, aby jej skutečně zaměstnával. Zaměstnanec tedy musí strpět, když zaměstnavatel podle svého uvážení jej efektivního vykonávání práce zproští, jen když plní všechny závazky zákonem nebo smlouvou vůči zaměstnanci mu příslušející.

Slyšme, co proti tomu namítá zaměstnanec: Celá argumentace zaměstnavatelova je projevem typicky liberalistické mentality při výkladu ustanovení právního řádu o smlouvě služební a dovolává se — jelikož z textu zákona její závěry vyvodit vůbec nelze — judikatury, ostatně nejednotné, kterou dlužno pokládat za překonanou zásadním převratem ve společenském uspořádání po revoluci. Úhelným kamenem nového řádu je právo na práci,

kterému se dostává reliefs a bližšího určení uzákoněním pracovní povinnosti a jejím důrazným připomínáním s míst nejkompentnějších. V socialistické republice nevystačíme s výkladem pracovní smlouvy a poměru služebního toliko s uvedeného hlediska typicky liberalistického, ba přímo vrchnostenského, podle něhož »službo- a chlebo-dárce« vidí veškeré své závazky ze smlouvy splněny tím, že zaměstnanci vyplácí služební požitky. V zákoně není také pro to žádné opory. Obrácením podivné námitky, že prý mezi právy zaměstnancovými nikde není právo žádat na zaměstnavatele, aby jej skutečně zaměstnával, možno se tázat, kde je mezi právy zaměstnavatelovými stanoveno právo, aby zaměstnanci, jenž byl přijat do služeb pro vykonávání práce jakožto svého životního povolání, znemožňoval její provádění, což je nepochybně porušením smlouvy, a nutil jej s urážející velkomyslností, aby plat, který mu náleží toliko jako ekvivalent práce, přijímal jakoby nějaké darování, ať nedím almužnu. Prof. Krčmář ve svém pojednání o smlouvě pracovní zmiňuje se o stavovské cti, jež brání, aby byl požadován plat za práce nevykonané. V nových poměrech je to i prostá lidská čest, která brání osvědčenému odborníku, jenž téměř 30 let bezvadně vykonával svoji práci a je v plné míře schopen ji konat i nadále, aby si dal bez jakéhokoli věcného důvodu vnutit v jakémkoliv formě nevyžádanou »dovolenou« a byl tím poškozen i na své občanské cti, vážnosti a dobrém jméne v očích neinformované veřejnosti. Vždyt zaměstnavatel obvykle nereflexuje jen na práci méněcennou nebo na práci člověka pozbyvšího jeho důvěry. Je tu ostatně i důvod s hlediska samotným zaměstnavatelem připomenuté judikatury, totiž příprava k budoucímu povolání. Zaměstnavatelé je známo, že zaměstnanec pomýšlí, což samo je dokladem jeho vitality, věnovat se po vstupu do výslužby soustavněji než dosud mohl práci vědecké a že pro chystaný spis mu přináší vítaný materiál nový druh agendy, který se v ústavu vyvinul jen díky vlastní iniciativě zaměstnancové a přinesl podniku po stránce právního zabezpečení velké prospěch. Zaměstnanec tu navrhl i některá vlastní řešení komplikovaných a sporných otázek, jež našla plný souhlas u autorit z oboru právní vědy i praxe. A není zajisté důvodu dělat rozdíl, zda jde o učedníka, koncipienta nebo uchazeče o docenturu.

Kdo se ho ujme?

V poměrech, v jakých dnes žijeme, by vlastně vznik podobného sporu ani neměl být možný. Volá se stále naléhavě po účasti všech schopných hlav a rukou na znovubudování státu a jeho hospodářství a po zachování zapracovaných odborníků na dosavadních místech jejich působení. Práví se: kdo nepracuje, ať nej! Zákonem byla stanovena všeobecná pracovní povinnost. Již to samo odůvodňuje právo na práci, tím spíše, když zaměstnanec ve svém věku již ani pracovní povinnosti nepodléhá. O to chvalitebnější je přece jeho snaha zúčastnit se na společném díle, když mu z toho dokonce, jak jsme viděli, ani žádný hmotný prospěch neplyne, jen vnitřní uspokojení. Také nové zákony zavedly již několikero ochranu a zájmů a práv zaměstnanců, mezi něž jistě patří i to právo na práci. Chránit je bylo by především zákonnou povinností z á v o d n í r a d y. Tato cesta selhává tam, kde ZR místo toho uplatňuje odvetu za to, že zaměstnanec brání proti ní svou čest. ZR však podle zákona v podniku rozhodovat nesmí. Má jen právo spoluúčasti, odpovědnost stihá toliko správu. Kdyby se snad přece někde vyvinula jakási skrytá diktatura ZR, nebylo by tam něco v pořádku. Správe podniku náleží nestrannost a spravedlnost, ale jsou bohužel případy, kde se raději hledá řešení cestou nejmenšího odporu. Někde tomu dokonce říkají »ideální spolupráce«, ale proti té daly by se uvést všechny důvody, které posl. Zápotocký namítal proti příliš »hodným« ředitelům. Jde-li o národni pod-

nik, byla by zde i dozorčí stížnost k vyšším instancím, ale to může být po př. zdoluhavá cesta s hlediska »nebe daleko, pánbůh vysoko«.

Je zde však ještě odborová organizace, která se musí přece ujmout zaměstnanče po případě i proti ZR. K čemu by jí byla také ještě zvlášť zákonem uložena ochrana zájmů zaměstnanců, ne-li jako vyšší, rozhodčí instanci? Sám jsem se přesvědčil o veliké ochotě jednotlivých referentů ÚRO i KRO, i sám předseda ÚRO odpovídá osobně vlídnými dopisy těm, kteří se na něho přímo obracejí. Ale praxe organizačního kolosu se teprve vytváří. Vim na př., že byla presidiu ÚRO podána již i stížnost podle § 15 dekretu, aby byli členové ZR zbaveni svých funkcí pro porušování svých povinností tím, že nedbali zákonů ani směrnic a dopouštěli se i činů trestných (utržení na cti, nebezpečného vyhrožování, křivého obvinění), ale pokud mně známo, vyřízení dosud nedošlo. Je tu dále úřad ochrany práce, důležité dnes útočiště zaměstnanců proti libovůli zaměstnavatelů. Jeho úkol se v socialistické republice změnil od základu. V době nesvobody byl to nástroj otrokářského systému okupantů. Dnes mu náleží nejen účast při řízení trhu práce s hlediska zájmu veřejného, ale i ochrana soukromých zájmů zaměstnanců, neboť je mu zákonem uloženo, aby při udělení souhlasu k rozvázání pracovního poměru přihlížel i k jejich poměrům sociálním. I zde se však praxe teprve vytváří a zajiště se dospěje k jedině správnému pojetí, že jde o řízení kontradiktorní, kde má zaměstnavatel také toliko postavení strany a jeho tvrzení a důvody musí být zkoumány a dokazovány stejně jako u zaměstnance. V cestě instancí je tu posléze až nejvyšší správní sbud, spolehlivé paládium občanů, jejichž soukromá práva byla porušena nezákonným rozhodnutím správních úřadů, ale při jeho přetíženosti může se vyřízení příliš protáhnout.

Za těch okolností nezbude tedy po případě na konec nic jiného, než požad práva a víra v přiměřenou, duchu doby odpovídající aplikaci předpisů starého právního řádu na nové poměry. Rekl jsem, že se ho musím ujmout. Přenáhleň hlasy, že není k potřebě a že musí být nahrazen zcela novým, už umlkají. Je to jako by chtěl někdo do základů zbořit budovu, která potřebuje jen nějakých oprav, a neměl pak kde bydlet, nehledíc k tomu, že i na novostavbu by musil použít většinu materiálu ze zboření. Součástí našeho právního řádu je o b č a n s k ý z á k o n í k z r. 1811, klasické dílo své doby, které jen s částečnými doplňky a změnami přetrvalo generace a sloužilo právním potřebám občanstva za absolutismu i konstituce, za monarchie i republiky. V čem záleží jeho přízřebnost poměrům tak se měnícím? V pružnosti jeho předpisů, v šíři jeho hledisek, v abstraktnosti jeho norem prostých kasuistiky, jež činí záhy nepotřebnými tolik zákonů novějších, ve vykládacích pravidlech prodchnutých duchem spravedlnosti a slušnosti, v neposlední řadě v praxi nezávislých soudů, naplňujících s porozuměním pro měnící se potřeby a právní citění lidu staré formy novým obsahem a přispívajícím tak i způsobem do jisté míry pravotvorným k vývoji společnosti k lepším formám soužití. Je to prastará, účtyhodná tradice. Již v antickém Římě, klasické zemi práva, byl to lidový soudce, praetor, který proti zkosnatěným formalistickým ustanovením patricijského práva civilního byl činitelem pokroku a proniknut ve své činnosti duchem liberálním uplatňoval hlediska slušnosti a vyšší spravedlnosti.

Má zaměstnanec práva — i vůči ZR?

V některých učebnicích práva počínajíc starorakouským Ehrenzweigem čteme větu, že zaměstnanec zpravidla nemá vůči zaměstnavateli práva na práci. To se vyzývá jen z judikatury, ač právní účinky soudních rozhodnutí jsou omezeny toliko na zúčastněné strany a na konkrétní případy, z nichž téměř každý je jiný. V zá-

koně nic takového nestojí a formulace tak stručná svádí k mylným závěrům. Vždyť jde o podstatnou součást smlouvy a těžko by bylo lze tvrdit, že jedna ze stran nemá zpravidla práva na dodržení smlouvy. Obtíž ovšem spočívá v tom, že pod zákonná ustanovení o smlouvě služební spadá nepřehledně množství pracovních poměrů všech typů a nejrůznějšího obsahu, jejichž předmětem je vykonávání prací nejrozmanitějších, od nejjednodušších do nejsložitějších a nejodpovědnějších, a kde i poměr zaměstnance k práci a intenzita jeho zájmu o ni vykazují celou stupnici, od naprosté lhostejnosti dané skutečně jen zájmem »chlebovým« až do zaniceného oddání, vyplňujícího celé životní poslání. Prof. Sedláček konstatuje, že otázka je sporná, že nelze obecně odpovědět ani kladně ani záporně, nýbrž jen podle smyslu smlouvy v jednotlivém případě. Upozorňuje, že zaměstnanec má často velký zájem na tom, aby byl skutečně zaměstnán, nejen aby dostával mzdu, a dodává: »Přiznáme-li slušně zaměstnanci tento nárok na práci, rozřešíme lehce mnohou kontroverzi.«

Mylné závěry bývají vyvozovány z ustanovení zákona, že zaměstnanec má možnost zrušit bez výpovědi smlouvu a žádat kromě náhrady jiné škody plat za celou dobu výpovědní, porušuje-li zaměstnavatel smlouvu, tedy i když mu odpirá práci. Ale to je jen aplikace všeobecné zásady, že při prodlení jedné ze smluvních stran může druhá odstoupit od smlouvy, ač ovšem je jí volno i trvat na smlouvě a náhradě škody v souhlase se všeobecnou zásadou, že smlouvy mají být plněny tak, jak byly sjednány. Také zaměstnanec přiznáním uvedeného práva neztrácí možnost trvat na splnění smlouvy, totiž na poskytování práce až do skončení služebního poměru, tedy do uplynutí lhůty výpovědní. Do podrobností, jež by zajímaly jen právníky, se zde pouštět nemohu a omezím se tedy na zkoumání konkrétního případu, zda zaměstnavatel právem brání bez věcného důvodu zaměstnanci po jeho celoživotním úspěšném působení, aby v klidu a na prospěch podniku pokračoval ve své práci, za kterou bere plat, až do skončení lhůty pro svůj vstup do výslužby. Při výkladu služební smlouvy důžno se řídit všeobecnými interpretačními pravidly, na něž Klangův komentář tu zvlášť upozorňuje. Musíme tedy klást tyto otázky: Odpovídá zaměstnavatellovo jednání — nehledíc ani k případu prostého společenského ohledu k člověku zasloužilému a váženému, věnovávajícímu ústavu práci téměř celého života — zvyklostem poctivého právního styku? Je ve shodě se zásadou cti a víry »v každém ohledu a ve všech směrech«, jež ovládá celou soustavu našeho občanského práva? Nepřičí se dobrým mravům? Vyhovuje předpisu, že smlouvy mají být zachovávány a vykládány tak, aby byly účinné? K těmto otázkám starého právního kodexu, jež neztratily nic na své důležitosti změnou poměrů, připojuje nová doba, vyznávající kredo socialismu, otázky další: Je to jednání sociální? Je v zájmu národní pospolitosti? Odpovídá požadavku pracovní ekonomie? Nepřičí se příkazům s nejvyšších míst? Máme takový nadbytek schopných pracovníků, abychom jimi plýtvali?

Snad by se mohla i po všem tom vysvětlení ozvat otázka, naivní nebo blaseovaná, proč ten člověk tolik bojuje o právo na práci, když mu plat za ni musejí dávat i bez ní. Je to snad fanatik práva a pravdy? Nikoli, ač i to by byla ctnost v době, kdy těmto věčným hodnotám hrozí tolik nebezpečí. Je to milovník svobody, který si oškliví násilí v každé formě. Po hrůzovládě okupantů nenávidí vše, co jakkoli i zdaleka připomíná jejich metody. Pamatuje doby, kdy jsme trpěli útlakem národním a sociálním, ale základní práva státních občanů byla nedotknutelná. Nevěří, že sociální pokrok by musil být vykupován reakcí nebo ústupky v občanských svobodách, těžce vybojovaných v dřívějších revolucích. Je z generace, které profesori na universitě vštěpovali ideu boje

o právo. Nezavírá oči před truchlivým faktem, že desce v tomto boji stala se zjevem hromadným. Ale nespouští zrak s praporečnicků, kteří vysoko přechnívají nad ostatní. Je mezi nimi Masaryk se standartou: »Neustupovat zlu!« Je mezi nimi Karel Havlíček Borovský, na jehož korouhvi čteme: »Ne autority, ale práva jest nám zapotřebí... Autorita bez práva padne skrze jinou autoritu opět bez práva a jenom právo má budoucnost.«

dopisy

Proč musí být odsun Němců proveden

Vážená redakce.

D. red. Mareš se v serií článků zabýval odsunem Němců. Rád bych mu byl odpověděi až skončí, zdá se však, že články D. M. zůstano nedokončeny.

Autor viděl zblízka některé nepříznivé důsledky odsunu a jeho úsudek byl příliš ovlivněn bezprostředními dojmy. Bylo by proto dobře, uvědomiti si jasně několik skutečností:

1. Svrchovaný politický zájem národa ide před bezprostředním zájmem hospodářským.
2. Odsunem se ochuzuje stát jako celek, nikoliv český národ. Pohraniční exportní průmysl obohacoval především Němce. Hospodářský prospěch našeho národa z tohoto průmyslu byl malý a byl více než vyvážen neprospěchem na jiné straně. Kapitál v německých rukou pracoval politicky i sociálně proti nám. Platili mnoho daní? Snad. Ale stát na pohraničí musel také mnoho vynaložit.

3. Ochuzení státu je jen relativní. Je třeba počítat s důchodem a majetkem, připadajícím na hlavu, ne na celek, bez ohledu na počet obyvatel. Jak se dnes někdy bezmyšlenkovitě činí. Je jen třeba věc domyslet a důsledně se zařadit podle změněných poměrů. Menší počet obyvatei poskytne sice menší daňový výnos, ale také státní výdaje se musí úměrně k tomu zmenšit. I spotřeba potravin, šatů, obuvi atd. bude menší. Není proto třeba hned si zoufat, zůstane-li letos nebo i snad napřesrok část poli v pohraničí neobdělána a část průmyslu mimo provoz.

4. I toto ochuzení je jen dočasné. Pokud jsou kde příznivé podmínky pro vznik a udržení nějaké výroby, tedy dojde k jejímu obnovení co nejdříve. Kde tyto podmínky nejsou, ať výroba zanikne. Cí se snad má opakovat stará chyba z první republiky? (Daňové odpisy a sanace německým podnikům, z nichž mnohé pak stejně nepřežily hospodářskou krizi.)

5. Nynější nedostatek pracovních sil má své zvláštní příčiny a řešit je ponecháním Němců nebo povoláním italských či jiných cizích dělníků by bylo neodpuštělnou krátkozrakostí. Což jsme již zapomněli na statistice nezaměstnaných před nemnoha lety, kdy mechanisace a racionalisace v průmyslu nebyla ještě na té výši, jako je — aspoň v cizině — dnes? Zlepšení pracovní morálky, jež se při jinak spořádaných poměrech jistě dostaví, a dále modernisace strojního zařízení a dokonalá organizace výroby odstraní nedostatky pracovních sil tak dokonale, že se mnoho lidí bude velmi divit. A modernisaci zařízení i reorganizaci výroby provést musíme tak jako tak, je to otázkou životní. Co potom, za dvě, tři léta, s »našimi« Němci, kterých bychom se pak již nemohli nijak zbavit? Mohli bychom jim vyvláčet podporu v nezaměstnanosti anebo je zaměstnávat na úkor vlastních lidí a dívat se, jak roste ireidenta v jejich řadách a v našich vlastních řadách fašismus z nespokojenosti s poměry, zaviněnými krátkozrakou politikou. Tíží lidé, kteří dnes nařikají nad škodami, způsobenými odsunem, budou mluvit o kletbě strojevé civilisace, o nadvýrobě, působící krize a nezaměstnanost a budou velebit staré časy, kdy k vykonání práce, kterou dnes zastane snadno jeden dělník, bylo potřeba aspoň deseti nebo dvaceti lidí.

6. I po provedeném odsunu bude naše území silně přelidněno. Iak zůstaneme sami za několik let, až se poměry přiblíží k tomu, čemu říkáme normální.

7. Snad by se podařilo část dětí, nyní odsunovaných, počestit. Jistě jde v četných případech o děti českého původu, jen poněkudc. Je však také možno, že by nám v nich rostla ireidenta horší než dříve. (»Poturčenec horší Turka.«) Není přece možno ponechat u nás jen děti a rodiče odsunout. Pro takové věci jsme nenáviděli nasismus. A iak by byl vliv těchto rodičů na děti? Jiskry nenávisli a vzpoury by se udržely pod popelem tak dlouho až by je po letech oživil nový rozmach našeho soudu.

8. Je jistě, že odsun zvýší okamžitý počet Němců v Německu, což není žádoucí. Je to však opravdu tak hrozivé? Poráženy a k tomu ještě přelidněný stát netvoří příznivé prostředí pro vzrůst populace. Tu jim mnoho nepomůže ani jablonecký průmysl, i kdyby se celý přestěhoval do Duryňska. U nás budou po této stránce přece jen příznivější poměry, takže po řadě let se okamžitá nevzhoda může změnit v naši výhodu. Bude to záležet hodně na nás.

9. Máme snad u nás ponechat Němce ze strachu, že budou

v Německu rozševat nenávisť proti nám? Obávám se, že by to mnoho nepomohlo. Ostatně, nedělali jsme jim nic zlého za I. republiky a všichni víme, jak s námi zacházeli. Je jen jediná cesta, jak s nimi vyjít, a to držet je u země. To ostatně nedlati jen pro nás, na štěstí.

10. Porážka Německa a možnost odsunu německé menšiny nám daly jedinečnou příležitost k upevnění naší národní posice. Je na nás, jak ji využijeme. Zatím nelze říci, že bychom pracovali soustavně tímto směrem. Ale mnohé je možno ještě dokonit. Nesmíme se ovšem ohlížet příliš nazpět. Proto, než opět někdo, napadne telegrafovat vládě, aby zastavila odsun Němců, ať si věc dobře promyslí a snaží se hledět na ni s hlediska skutečného celonárodního zájmu. Doba uhladí všechny potíže, tím dříve, čím více se sami přičiníme. Ing. A. Stoy, Praha.

Komunisté o kritice

Drahý soudruhu Michale Mareši.

oslovuji vás tak, sám dlouholetý člen KSČ. Byli jsme oba kdysi oba členy anarchistického bratrstva a je to především váš zápal proti útisku, pro poctivost a spravedlnost, který z nás činí soudruhu napořád.

V té záplavě sebechvaly činite dobře, dokazujete-li, že sebechvala smrdí, že je vždy nevkusná a při nejmenším podezřelá. Kéž by si naši lidé uvědomili, že při důšný halas, okazalost, finčení a nadýmání připomíná více nacismus než co jiného a že zakrývání špinu hurá-vlastenčením a věčným heilslovaněním činí podezřelě čs. neofašismem. Je-li třeba hledat u nás reakci, nechť se hledá tam, kde se používá s oblibou slova svatých nadarmo a kde milují hluk silných slov, v němž nelze myslet.

Čtu »Dnešek« pravidelně a ačkoli s mnohým nesouhlasím, čtu jej rád. V případě NÚC. i v jiných se již ukázalo, iakým blahodárným lékem je nezávislá kritika. To je myslím hlavní princip demokracie a chceme-li socialismus, bude buď umocněním demokracie, nebo nebude nikdy. Ostatně neisocialističtější články po květnovém převratu četl jsem právě v »Dnešku«. Byla to Valentova »Výchova k smrti«. Proto i on je mým soudruhem. Vyřďte mu můj soudružský pozdrav. To budíž mou odpověď těm, kteří nadali komunistům »fašounů« jen proto, že četl »Dnešek«. Takhle se politika nedělá.

Pokládám si za čest, že jsem členem strany, v níž se zrodil dvouletý plán Klementa Gottwalda. Ale nepokládá bych si za čest, kdyby se ten plán neplnil, což by se muselo stát, kdybychom mlčeli k špatnostem, před nepravostmi couvali a nebyli schopni jiných řečí, než oslavných a pochvalných. Jako by bylo vždy třeba mazat meď kolem huby a lit na čtenáře »od lesa«, než se řekne, co se má a co se nemá. Velmi mnozí před Gottwaldem to právě dělali a vzbuzovali někdy dojem, iakoby českému člověku byla zadýchaná duchna bližší než stanová pokrývka, teplé zápečí milejší než vítr našich hor, měkkost knedlíků rvejší než tvrdost české žuly a otec Kondelík světější Masaryka. Bez diagnosy není terapie. A protože jsme národ, který nestál o protektora a nestoiti ani o guvernantky, ať nám někdo tv hořké pilulky nebalí ani do cukru, ani do čokoládíček. Hořkost jejich nevezme pravým chlapům ani chuť k práci, ani víru, že se dílo podaří, ani smích a lásku k životu.

A proto, Michale Mareši, pište dál, tak, iak pišete. Postavíte-li násilníky, vrahy, zloděje a hamizníky do ostrého světla, oslepnou a budou chyceni.

Prokážete čest české žurnalistice a dobře posloužíte republiky.

Také vaši práci čest!

Váš

Leon Fragner.

Agraria rediviva?

V čísle 19. ze dne 1. srpna t. r. jste uveřejnili článek pod nadpisem »Agraria rediviva«. Článek měl podpis K. M. S jeho obsahem, pokud se dotýkal Jednotného svazu českých zemědělců, se vypořádá Jednotný svaz českých zemědělců v Zemědělských novinách.

V témž článku zmiňuje se pisatel o tom, že při porážce jatečného, kusu zaníse se jednoduše váha kusu o 80 kg nižší, než je tomu ve skutečnosti, a fezník zaplatí producentovi stanovenou cenu za dinou váhu a dá mu k tomu poukázku na 15 kg masa. K tomuto tvrzení žádá Svaz pro dobytek, maso a ryby pisatele onoho článku, aby uvedl konkrétní případy, na kterých jatkách se podobné trestuhodné činy provádějí. Takové případy patří kriminální policii a při zjištění jsou vinnici přísně potrestáni. Máme za to, že v zájmu plnulého, spravedlivého zásobování masem by bylo daleko vhodnější, kdyby pan pisatel i každý jiný občan okamžitě sdělil svá přesně ověřená zjištění o podobném postupu příslušným místům k potrestání a přispěl tak k odstranění nepřístojnosti, iimíž pak trpí celá spotřebitelská veřejnost.

Prosíme, aby shora uvedené jste laskavě uveřejnili ve svém časopise, aby čtenáři byli věcně informováni a neměli snad dojem, že ústřední orgány trpí na distribučních místech podvodu, kterými fizené hospodaření masem je zkracováno. Pokud podobné případy jsou Svazem hlášeny, nebo Svazem jsou zjištěny, jsou bezohledně etihány.

Svaz pro dobytek, maso a ryby.

Svět knih

KULTURNÍ ZPRÁVY

Jaromír Hořec

OHLIŽENÍ

Tak stála v tichu, voněla jím a byla dál, mň, už jen stín. Zapomněli jsme na podzim, dívky v něm zvolna usedají a vzdalují se k svým.

Kde jenom zrají jejich hlasy do tmavých výšek výš a výš? Šotvaže o ně zavadiš, už nejsou. Z plně zbledlé krásy si o ně poprosíš.

A v pramenech a v jejich zlatkách se zrůna probouzejí jiné a na prstech je jinovatka po čisté noční mateřštině.

Ze sbírky »Jasina«.

NOVÉ KNIHY

Jaroslav Hořec: *Jasina*. Svým ideovým zaměřením patří »Jasina« mezi poesii revoluční, jak se říká poesii bojovou, utvářející základy nového lidství. A konečně mezi

Jen malí lidé se perou o prestiž, velcí jej mají.

KAREL ČAPEK

poesii, o které se tolik mluví, socialistickou. Je tu však jeden podstatný rozdíl mezi poesii Hořcovou a socialistickou poesii, jak ji u nás známe z dvou generací — Neumannovy a Wolkerovy. Je to rozdíl, který je dalším stupněm vývoje. Hořcova poesie má sice také své dvě stránky — dva dramatické vztahy k světu, vztahy, v jejichž polaritě je jádro každé revoluční a socialistické poesie; nenávisť k zaprodancům a k »otcům & rozměklými údy« a vášnivou lásku k nevolníkům, k rostencům bláta a k lidem jasné a prudké svobody. Ale cosi podstatného se tu změnilo. Hořcova poesie, to už není proctví o nové budoucnosti svobodného lidstva, to není ideologická a symbolická báseň o novém světě, to nejsou slova, popisující očima minulosti vidinu idealisované budoucnosti spravedlivého a

svobodného světa. Není to však ani wolkerovský humanismus. Není to, stručně a prostě řečeno, apotheosa nového světa, která v dosavadní socialistické poesii rostla stále z kořenů jakéhosi utopismu, byť velmi reálného, je to naopak zpěv, psaný už v tomto novém světě, v jeho vývoji, v jeho dramatickém a zrodném chaosu. Zmizel tu starý idealismus a celá jeho symbolistní veršová aparatura, a nastoupilo tu nazírání jiné. Nesymbolické, jaksi přímé, nové funkční. Ják jsem již řekl, není to objev generační. Hořec a s ním i jiní mladí nacházejí dnes nové a blízké spojení třeba s takovým Halasem a jeho počátky, které na příklad pro Václavka nebyly dosti jasné a který je označil jako únik od básnického socialismu. Dnes se u těchto mladých ukazuje, že to nebyla pravda, že právě v Hala-

sovi žilo a vřelo to, co se dnes znovu objevuje na povrchu a co se ozývá znovu u Hořce. Hořec našel ovšem svého velkého mistra v Majakovském. A zdá se, že zcela oprávněně. Neboť velikost a aktuálnost této osobnosti, kterou známe jen z celkem ne nejvýznamnějších »150.000.000« byla u nás dříve opomínána než poznána. Ale Majakovským nelze Hořce prostě zařadit a vysvětlit. Hořec patří bezpochyby mezi silné hlasy ve sboru mladých básníků. Jádro jeho poesie leží — a je třeba, aby on sám se o tom ujistil — v jeho schopnosti dynamického pohledu na skutečnost a v novém významovém přeskupení hodnot, které tu vzniká. Síře a intenzita pohledu, nové ozkoušení a prostoupení vši chaotičností, relativitou hodnot, diskontinuitou a tvořením nových posic, to vše je vnitřním úkolem této poesie, úkolem, který si dala především ona sama.

Výňatek z článku Jana Grossmanna v *Mladé frontě*.

Karel Čapek

TONDA

S tím Tondou to bylo tak. Jednou přišla naše tetička, jako sestra mé ženy, abych jí prý v něčem poradil. Myslím, že to bylo skrz koně. Chtěla koupit do hospodářství koně, a tak povídá, vy, švagře, znáte jako železničář hromadu lidí a i ty handlíře, co jezdí na trhy, tak kdybyste se jako poptal po nějakém šikovném koni. Povídám sem a tam hlavně o hospodářství, a já koukám, teta má něčeho plnou tašku. To bude, hádám, husička. Frantíku, budeš mít v neděli k obědu husu, myslím si. Domluvili jsme se s tetou, ale já pořád myslím na tu husu; ta by, hádám, mohla mít svých osm liber, i nějaké sádlo se vypeče. — Copak teta, to je moudrá ženská. A ona pak povídá, tady jsem vám švagře, za vaši pomoc něco přinesla. A tahá to z tašky. A ono vám to začalo kvíčet, až jsem samým lekem vyskočil jako janek. Koukám, živé se, a ječť to, jako by to na nože bral. Moc pěkné selátko, to se musí nechat. Copak naše teta, to je taková prostá osoba; ono se řekne konduktér, ale taková venkovská ženská v něm vidí oufad. Konduktér si může na

lidi otvírat hubu a posílat je sem a tam, až je jim z toho horko, no zkrátka, oufad. A tak si chudák teta myslila, že se musí kdovíjak ukázat; taky si mě považuje, to je pravda, a naše děti má ráda jako své vlastní. — Říkám vám, takovéhle se přinesla. Tumáte, švagře, to je od naší prasnice.

To víte, když to začalo kvíčet, přiběhla hned žena a děti, no, radost veliká. Kluk to chytil za ocásek a nemohl se nabážit toho, jak to vřskalo. Andula to vzala do klína a chovala to jako dítě; se se utišilo, začalo spokojeně chrochtat a usnulo, a ta holka vám seděla jako socha, se zabalené v zástěře, a měla najednou takové vyjevené a svaté oči. — Já to ani nemůžu pochopit, kde se v takové malé krivochalce nabere tolik mateřství. Tak jak povídám, nic naplat, děti, musíme vyklidit dřevník a udělat z něho chlívěk pro Toníčka. Já nevím, proč jsem tomu seletí řekl zrovna Toníček; ale to jméno mu už zůstalo, dokud žilo u nás. Jenom, pravda, když to mělo přes deset kilo, začalo se mu říkat Toník, a potom už to byl Tonda. Náš Tonda. To by člověk nevěřil, jak rychle takové čuně roste. Až bude mít svých sedmdesát kil, počítal jsem,

bude zabíjačka; něco se sní, něco vyškvaří na sádlo a nějaký šrůtek se pěkně vyudí na zimu. Tak jsme to krmili a pěstovali a po celé léto jsme se těšili na tu zabíjačku; a Tonda, ten za námi chodil až do sednice a drbat se nechal, já říkám, jenom mluvit. Nikdo ať mně nepovídá, že prase je hloupé zvíře.

A jednou kolem vánoc povídám: »Ženo, tak už bych mohl zavolat řezníka.«

»Proč?« povídá ženu.

»Inu, aby zapíchl Tonda.«

Žena se na mně jen tak překvapeně podívala; a já jsem sám cítil, že to znělo nějak divně. »Aby zabil to prase,« řekl jsem honem.

»Tonda?« povídá žena, a pořád se tak divně dívala.

»Vždyť jsme ho proto chovali, ne?« já řku na to.

»Tak jsme mu neměli dávat křesťanské jméno,« vylukla žena. »Já bych to ani nemohla vzít do úst. Představ si jitrnici z Tondy. Nebo sníst Tondovo ucho. To ode mne nemůžeš chtít. A od dětí taky ne. Člověk by si připadal s odpuštěním jako lidožrout.«

To víte, pane: hloupá ženská. Taky jsem jí to řekl, ani

se neptejte jak; ale když jsem o tom sám přemýšlel, tak mně z toho bylo divně. Sakra, zabít Tonda, čtvrtit Tonda a udit Tonda, ono to dobře nejde; já bych to sám nerad jedl. Člověk není takový neláda, no ne? Když to nemá jméno, tak je prase jako prase; ale když je to jednou Tonda, tak už má člověk k němu jiný poměr. Co vám budu říkat: prodal jsem Tonda řezníkovi, a ještě jsem se cítil jako lidožrout. Ani mě ty peníze netěšily.

Tak si myslím, lidi se můžou zabíjet, pokud ten druhý pro ně nemá jméno. Kdyby věděli, že ten, na koho míří flintou, se jmenuje František Novák nebo jak, třeba Franz Huber nebo nějaký Tonda nebo Vasil, myslím, že by jim něco v duši řeklo: Kruci, nestífej, vždyť je to František Novák! Kdyby se všichni lidé na světě mohli oslovit svým pravým křesťanským jménem, myslím, že by se mezi nimi tuze moc změnilo. Ale dnes si lidi a národy nějak nemohou přijít na jméno. To je ta bída, pane.

Z knihy *Bejky a podpovídky*. Mnohá výroky v neobvyklé době.

ČESKOSLOVENSKO — ZEMĚ MEZI VÝCHODEM A ZÁPADEM

Londýn. (IP) Anglický časopis »Illustrated« přináší pod hořejším titulem články svých dopisovatelů Lawrence a Jane Earlových o Československu, v němž se praví mimo jiné:

»Československo je dnes zemí mezi Východem a Západem, zemí, kde se tyto dva směry setkávají a míší, stěžejní bod zeměpisný a politický ve střední Evropě. Britové, jimž se podaří navštívit Prahu, vrátí se plni nadšení, jež si sami nedovedou vysvětlit. »Tito lidé (Češi) jsou tak zanepřázdňeni,« říkají Britové. »Zdá se, že každý z nich má plno práce.«

Když jsme se tam dostali jako dopisovatelé, viděli jsme, co tím chtěli říci. Moderní obchody a jejich výkladní skříně ze skla a chromu zářily světlem. Tramvaje zvonily vesele, ulice byly plné civilních automobilů a lidé pospíchali, jako by kvapili někam na schůzku. Proti ochablosti ostatní části zničené Evropy budi tyto drobné zjevy každodenního života jakousi radostnou nostalgii. »Zde je to vše normální,« myslili jsme si.

Jednota je pozoruhodná. Vláda dr. Beneše je koalice čtyř nových politických stran, jež vznikly během okupace. Často jsme slyšeli citovat heslo bývalého prezidenta Masaryka: »Tábor je náš program.« Tábor je české město a stalo se první komunou v patnáctém století. Toto město bylo tenkrát poraženo Němci, avšak jeho ideál zářil dále přes pět set let.

Při své návštěvě některých nově zříděných podniků jsme zjistili, že osazenstvo se mnohem více zajímá o svou práci než o mezinárodní plečichy. Sedmadvacetiletý správce sklárny u Karlových Varů řekl, že dělníci se věnují plně své práci, že zůstávají i po zaměstnání v podniku, aby se cvičili v kreslení a výrobě skla. »Nejlepší však je,« řekl správce, že podnik vykazuje zisk. »My Češi jsme individualisté,« řekl dále. »Můžeme se mnoho naučit od sovětských, státem kontrolovaných podniků. Můžeme však použít mnohé západní myšlenky v plánování, moderním obchodování a ve vysoce vyspělé výrobě.«

Je slyšet jen velmi málo stížností na nedostatek potravin, uhlí a šatstva. Mluví se spíše o budoucnosti a o tom, co skrývá. Ani Východ, ani Západ — avšak porozumět oběma — zdá se, že tato malá republika je jednou z mála zemí, jež budou dobře vycházet s každým.«

Knihy. V nakladatelství L. M. vyšla kniha H. Wellé »Les Petits Pains du Boulanger« (Pekářovy housky), v níž autor seznamuje francouzského čtenáře s činností ruských partyzánů v okolí Dordogne. — Analýzu ženské duše podává Mathilda Canis v románě Dona Josepha, které vyšlo u Maréchala s předmluvou R. Rolanda. — Martin Chauffier vydal u Gallimarda svědomitou studii o vášních a slabostech velkého francouzského romaníka Chateaubrianda pod názvem »Chateaubriand ou l'Obsession de la pureté« (Chateaubriand nebo posedlost čistotou). k. i.

Kniha generála Eisenhowera. Na 28. června byla ohlášena

publikace knihy »Eisenhower's Own Story of the War« (Válka v Eisenhowerově podání), v níž vrchní velitel spojeneckých vojsk líčí události poslední světové války. K. i.

Čistka ve Svazu dánských dramatiků. Svaz dánských dramatiků se usnesl navrhnout valné hromadě, aby spisovatel Harald Tandrup byl vyloučen a aby spisovatel Sven Borberg — Čapkův průkopník v Dánsku — byl suspendován do té doby, než bude jeho obžaloba z kolaborantství vyřízena před příslušným státním soudem.

»Homecoming« (Návrat domů) je nová kniha Josefa Wechsbergra, autora životopisného románu »Looking of a Bluebird« (Za modrým ptáčetem). J. Wechsberg v uniformě amerického vojáka se vrací domů, do své rodné moravské vsi, kde zjistí, že celou jeho rodinu postihl stejný osud jako miliony jiných obětí nacismu. Kniha právě vyšla v nakladatelství Alfred A. Knoff. K. i.

»Český román« vyjde na podzim v II. vydání. Nová kniha O. Scheinpflugové, »Český román«, která vyšla v červnu t. r., setkala se u čtenářstva s velkým úspěchem a celý náklad je úplně rozebrán. Nakladatelství Fr. Borový připravuje pro podzimní trh nové vydání, aby mohlo vyhovět stále stoupajícímu zájmu čtenářů. od

KNIHY REDAKCI DOŠLE

Jan Morávek: **Blázen z Lorety.** Vydalo nakladatelství E. V. Marek. Obálka ak. malíře Vojtěcha Michala. Stran 231. 78 Kčs brož.

Josef Kašpar: **Zahrada mládí Karla Čapka.** Ilustroval autor. Vydal Grafický závod Ehl v Úpici. Stran 47. 25 Kčs.

Ing. Frant. Vodseďálek: **Dovedeme to?** (Příspěvek k úvahám o úhradě našich válečných škod.) Vydal Melantrich. Obálku navrhl Jiří Nesvatba. Stran 213. 80 Kčs brož.

Jindřich Š. Baar: **Paní komisařka.** První díl chodské trilogie. Nakl. Bohuslav Rupp. Obálka a frontispice Alois Moravec. Úprava Method Kaláb. Stran 418, 96 Kčs brož.

Dr. Marek Weirich: **Účast zaměstnanců na zisku a kapitálu podniku.** Knižovna Nové dílo, škola politické výchovy, sv. 2. Redakce dr. Jar. Pecháček a dr. Ctibor Mařan. Graf. úprava A. Liskovec. Nakl. Č. A. T. Universum. Stran 82. Kčs 28.—.

Prof. dr. A. Pražák: **Karel Havlíček Borovský.** Pásmo sestavili: Ladislav Nejedlý a Jan Martinec. Obálka a úprava Fr. Molík. Vydala zem. rada osv. v Praze. Stran 45. 7.50 Kčs.

Naše země, náš lid. Redakce Bohumil Sobotík s red. kruhem. Obálka a graf. úprava Karel Dudič. Nakl. Matice opavská v Opavě. Stran 141. Kčs 60.—.

Dr. Edvard Beneš: **Nová slovenská politika.** Frontispice a obálka Mario Stretti. Nakl. Vladimír Žikes, Stran 50 Kčs.

Ant. Novotný: **Jak žít v Prahou šel.** Ilustroval V. Kuřbašta. Nakl. Vladimír Žikes. Stran 217. 120 Kčs brož., 150 Kčs váz.

R. KOCOUREK: SVĚT ŽALUJE V NORIMBERKU

Tisk o knize R. Kocourka

Nadporučík dr. Rostislav Kocourek, který byl jako zahraniční zpravodaj přítomen norimberskému procesu s hlavními německými válečnými zločinci, napsal reportážní knihu »Svět žaluje v Norimberku«. Kniha, překvapující svou láčí, je pestrým a výstižným filmem, zachycujícím nejtrapnější úsek dějin lidstva, poníženého, poskvrněného, zhanobeného bytím a zločiny nejodpornějších zrud zločineckých, vrahů milionů příslušníků všech evropských národů. Norimberský proces není dosud dokončen. Kocourkova kniha dospěla deníkově k prvnímu týdnu březnovému, obsahuje však všechny čtyři žaloby a výsledky všech zločinů, do té doby přednesené a provedené, a uvádí především vše to, co se týká Československa, a co tedy českého čtenáře nejvíce zajímá z tohoto historického a dramatického procesu. Je psána svěže, s bystrým postřehem, lehkou psychologickou analýzou a zpestřují ji dramatické detaily vlastního řízení procesního i četné vzrušující nebo i humorné příběhy, opřádaní proces. Kniha však není pouhou časovou reportáží, má trvalou hodnotu literární

V. Sís.

VDALO NAKLADATELSTVÍ FR. BOROVÝ
400 stran, brož. 80— Kčs U všech knihkupců